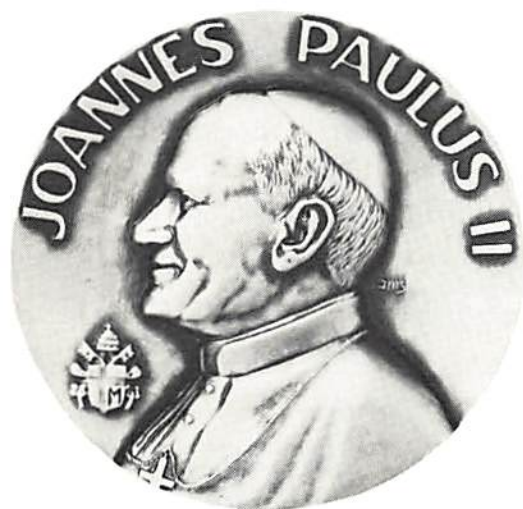

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

SVERIGE 15:—
NORGE 15:—
DANMARK 15:—

MAJ 4/5 · 89

*Medaljen över påvens besök i Norden 1–10 juni 1989. Av Annie Sundin. Utgiven av Katolska Kyrkan.
Foto Sven-Erik Forsman efter exemplar i silver.*

Gåvor till Kungliga Myntkabinettet 1987 (1)   sid 100

Femöresbron   sid 103

Samuel Hoffmeister och andra vaxpousserare sid 104

Stölden på Skokloster 1883   sid 107

Halvöre Göteborg (1610)   sid 110

Styrelsens årsberättelse för år 1988   sid 122

Toppriser— i Göteborg

82.125:-

INLÄMNING TILL AUKTION Nr 8 PÅGÅR

Antikören

Stureplatsen 1
S-411 39 Göteborg
☎ 031-183960

VI KÖPER & SÄLJER
svenska & utländska
mynt, medaljer & sedlar
GULDMYNTHANDEL

Illustrerade prislister utges
4-6 gånger/år. Provxemplar
mot 10:- i frimärken

Besök oss på
GREVTUREGATAN 15
eller skriv
Box 7317, 103 90 Stockholm
eller ring
08 - 661 23 80, 661 35 80

Wallin's
INGEMAR WALLIN MYNTHANDEL AB

MEDALJNYTT

Ny minnesmedalj

Samfundet Kungl Myntkabinettets Vänner och Myntverket utger till 300-årsminnet av drottning Christinas död en medalj skapad av Ernst Nordin. Medaljen präglas vid Myntverket i Eskilstuna, som också svarar för försäljning och distribution.

Ev upplysningar lämnas av Sven Erik Nilsson, tel 016-12 03 00.

Åtsidan visar drottningens porträtt i halvenface efter David Becks bekanta målning från 1650, samma år som Christina kröntes i Stockholm. På fränsidan ser vi Porta del Popolo i Rom, där påven Alexander tar emot; i bakgrundens moln förlorar sig Stockholms "Tre Kronor" som ett bleknande minne.

JAN WALLDÉN
MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR

Vackra och sällsynta
ROMERSKA MYNT
söktes för kunders räkning

Brunnsgatan 22, Box 357
611 27 NYKÖPING Tel. 0155-671 54

Myntutställning i Danmark

Den 9-11 juni 1989 anordnar Numismatisk forening for Thy og Mors en utställning av mynt, sedlar och medaljer i samband med Nordisk Venskabsbyfestival i Thisted, Danmark. Man räknar med 10 000 besökare. Alla som önskar deltaga som utställare kan kontakta Jens Eg, Enghavevej 17, DK 7700 Thisted, Danmark.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ORGAN FÖR SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-667 55 98
(tisdag - fredag kl 10.00 - 13.00)
Svensk Numismatisk Tidskrift:

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken
SNT utkommer den 1
i månaderna februari - maj och
september - december
Prenumeration: helår 100:—

ANSVARIG UTGIVARE

Ian Wiséhn

REDAKTION

Hans Franzén

Monica Golabiewski Lannby
(program, föreningar,
aktuella auktioner)

Kjell Holmberg (annonsering)

Manuskriptgranskning:

Lars O. Lagerqvist

Redaktionssekreterare:

Margareta Klasén

(adress och telefon se ovan!)

ANNONSER

Bokning

Tel 0292-303 45 kvällstid o helger

Annonspriser:

2 sidor (mittuppslag)	2 000:—
2:a omslagssidan	1 450:—
omslagets 4:e sida	1 800:—
1/1 sida (151×214 mm)	1 200:—
2/3 sida (99×214 mm)	850:—
1/2 sida (151×105 mm)	650:—
1/3 sida (47×214 mm)	450:—
1/4 sida (72×105 mm)	350:—
1/6 sida (47×105 mm)	250:—
1/12 sida (47×50 mm)	150:—

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden

före utgivning

Heloriginalt alt manus och

gärna skiss.

Sändes till SNT,

adress enl ovan.

*Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas*

Tryck:

Masterprint Sätteri & Tryckeri AB
ISSN 0283-071X

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Vårprogrammet 1989

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 på Sandhamnsgatan 50 A (Riksantikvarieämbetets lokaler, tag buss nr 41 till Rökubbsgatan eller T-bana till Gärdet).

Maj 27 Årsmöte i Svenska Läkaresällskapets lokal, Klara Östra Kyrkogata 10, Stockholm

Årsmötets program

Kl 15.00 Samling. Föreningen bjuder på kaffe.

Kl 15.30 Dr Thomas Ihre berättar om Svenska Läkaresällskapet och dess samlingar. Delar av medaljsamlingen kommer att visas.

Kl 16.00 Årsmötesförhandlingar

Kl 17.00 Föredrag av fil dr Erik Gamby om Kammarherre Magnus Lagerberg, en av stiftarna av SNF.

Kl 18.00 Middag i Läkaresällskapets matsal.

Pris inkl förrätt, varmrätt, kaffe samt vin, öl eller vatten 150:—, vilket inbetalas på Föreningens postgirokonton 15 00 07-3 senast den 17 maj.

Höstprogrammet 1989

September	12	Ta med Dina nyförvärv och berätta om dem.
Oktober	10	Programmet meddelas senare.
November	21	Programmet meddelas senare. Höstauktionen. Datum meddelas senare.
December	12	Den sedvanliga julfesten med kåseri av Lars O. Lagerqvist.

Mera nytt

se sid 120, 122 f.

SNF:s kansli

har postadress:

Östermalmsgatan 81, 2 tr ö g,
114 50 Stockholm.

Telefontid tisdag - fredag 10-13,
tel 08-667 55 98.

Besökstid 10.30-13.00

Semesterstängt:

midsommar-1 sept samt jul- och
nyårshelgerna.

Höstauktionen

Mynt till höstauktionen kan inlämnas till kansliet 1/3 - 15/6 och 1/9 - 15/9 (helst före sommaruppehållet).

MG

En trevlig sommar

tillönskas alla våra läsare! Vi hörs igen till 1 september, då SNT:s nästa nummer utkomme..

Gåvor från de numismatiska stiftelserna till Kungliga Myntkabinettet 1987 (1)

Av Ulla Westermark

Sven Svenssons Stiftelse

Under de senaste två åren har Sven Svenssons Stiftelse skänkt ett osedvanligt stort antal antika mynt. Här nedan följer en separat redogörelse för dessa gåvor. Mynt från andra perioder kommer att presenteras i följande nummer.

Antiken

1. Lukanien, Thurioi, distater ca 400–350 fKr, Noe F12.

B. Ahlström, Stockholm, 36, 1987, 926. Inv 101528.

Den äldsta av de grekiska kolonierna i Syditalien (Magna Graecia) var Sybaris, som grundades 720 fKr och förstördes 510 fKr av den konkurrerande grannstaden Kroton. 446–43 nygrundades staden från Athen. Bland de nytillkomna invånarna befann sig även den berömde historikern Herodotos. Namnet på det nya Sybaris ändrades snart till Thurioi efter källan Thuria i dess närhet. Thurioi blev jämte Taras den mäktigaste staden i området, men någon fredlig tid var det inte. Efter ständiga strider med grannstaterna under hela 300-talet fKr vände sig Thurioi år 282 till rom för hjälp. Staden hade då förlorat sin maktställning. År 194 fKr blev den slutligen en romersk koloni med namnet Copia. Mynttyperna i Thurioi anknyter till åtsidans Athena-huvud klart till moderstaden Athen och med fransidans tjur till det gamla Sybaris. Den konstnärliga kvaliteten är hög. Med undantag för Metapontion är Thurioi den enda staden i Magna Graecia, som präglade dubbelstaterer (distaterer). Det är således en valör som är karakteristisk för denna myntort, vilket gör vårt nyförvärv så mycket viktigare. Distatererna präglades från 400-talets slut och under hela 300-talet fKr. den allra första emissionen är känd i ett enda exemplar och skiljer sig från de övriga därigenom att Athenas hjälm är smyckad med endast en olivkrans. Denna enkla prydnad byts sedan ut mot en Skylla som på vårt exemplar.

De tunga dubbelstatererna tyder på att Thurioi under hela den tid de myn-

tades hade god tillgång på silver. Vari från det kom vet man inte men olika möjligheter finns. Syditalien hade normalt ont om silver, men just i denna trakt tycks lokala silvergruvor ha funnits. Samhörigheten med det rikt silverproducerande Athen kan också ha gjort det lättare att få metall i form av både omyntat och myntat silver.

Thurioi dubbelstaterer har behandlats av S.P.Noë i *Numismatic Notes and Monographs* nr 71, 1935.

2. Makedonien, Terone, hemiobol ca 400 fKr.

Lanz, München, 38, 1986, 209. Inv 101474.

Terone låg i sydändan på den mellersta av den chalkidiska halvöns tre "fingrar", Sithonia. Stadens historia är inte mycket känd, men av de höga tributer Terone betalade till det attiska sjöförbundet framgår att staden under 400-talet fKr hörde till de största i Nordgrekland. Den genomgående mynttypen är en vinamfora, vilket tyder på att Terone var en betydande vinproducent. Terones mynt är sällsynta och eftersökta. Praktfullast är tetradrachmerna, på vilka amforan ibland är prydd med vinrankor och druvklasar. Den enda valör av Terones mynt som är relativt vanlig är tetrobolon. Den finns i flera serier, äldre och yngre och präglade efter olika vikt. De yngre följer det lokala thrako-makedonska viktsystemet och hör troligen till 400-talets slut och 300-talets tidigare del. De har inskriften TE. Till dem hör sällsynta småmynt, oboler och halvoboler, som vårt mynt är exempel på.

3. Thrakien, Abdera, stater ca 400–350 fKr May 272.

B. Ahlström, Stockholm, 36, 1987, 966. Inv 101526.

Abdera var den största och viktigaste myntorten i Nordgrekland under arkaisk och klassisk tid. Dess glanstid sträckte sig fram till 376 f r, då staden härjades av triballerna, en troligen thrakisk stam. Mellan ca 350–198 låg staden under makedonskt välde. Efter den romerska erövringen 198

fKr fanns den kvar som romersk stad och existerade även under bysantinsk tid. Mest kända och beundrade av Abderas mynt är de stora, tunga oktodrachmerna från den äldsta präglingsperioden ca 530–480 fKr. Nordgrekland med berget Pangaion var ett av de viktigaste silverproducerande områdena under antiken, och tillgång på silver därifrån har gjort det möjligt för Abdera att prägla dessa tunga valörer.

Abderas rika myntserier är väl dokumenterade av den engelske numismatikern JMF May i monografien *The Coinage of Abdera (1966)* Gripen, som Abdera upptagit från moderstaden på ön Teos utanför Jonien i västra Mindre Asien, förblev standardtyp på myntens åtsida, men så småningom fick fransidorna växlande motiv och även ämbetsnamn. Vårt mynt är signerat av Myrsos och har på fransidan en diskuskastare. Det är en sällsynt variant. Lagerkvisten tv antyder en seger i en idrottstävling, men vi vet inte vilka spel det rör sig om.

Man har tidigare antagit att den inhemska myntpräglingen i Abdera upphörde med den makedonska erövringen under Filip II vid 300-talets mitt fKr, men nya fynd tyder på att myntpräglingen fortsatt länger efter denna tidpunkt. Det innebär att Mays datering för vårt mynt, ca 411–386 fKr, troligen är för hög och att den grupp, till vilken myntet hör, bör dateras något längre ner på 300-talet fKr.

4. *Egypten, Mazakes*, tetradrachm ca 333 fKr.

G. Hirsch, München, 153, 1987, 190 (= J. Hirsch 34, 1914, 498). Inv 101484.

Under 400–300-talen fKr fungerade Athens mynt som ett internationellt betalningsmedel. Många av de stora fynden av athenska "ugglor" kommer från Egypten. Landet hade ingen egen mynttradition och för inhemska präglingsformer i tex perserkungen Artaxerxes namn eller som här i den persiske satrapen Mazakes namn kopierade man athenska förebilder.

Fram till Alexanders intåg i Egypten år 333 fKr tillhörde landet det persiska storriket. Den siste persiske satrapen (ståthållaren) var Mazdaka

2

1

3

4

5

6

7

8

9

10

11

eller, som den grekiska namnformen lyder, Mazakes. Som tack för att han gav upp Egypten utan strid tog Alexander honom senare i sin tjänst. På vårt mynt står Mazakes namn i arameisk skrift längst ut till höger. Tecknet närmast ugglan hör inte till inskriften. Det har tolkats som ett schematiskt eldsaltare (se E. Lipinske, *Studia Naster* I, s 29).

Mazakes mynt från Egypten är mycket sällsynta. H. Nicolet-Pierre (*Essays in Honor of Margaret Thomp-*

son, s 227) känner endast tre exemplar, av vilka vårt är det ena. De tre kända exemplaren är slagna med samma stamplar.

5. *Karien, Alabanda*, tetradrachm ca 170-160 fKr.

Numismatic Fine Arts, Los Angeles, 18, 1987, 201. Inv 101500.

Då Alabanda ca 260 fKr kom under seleucidiskt välde ändrade Antiochos II stadens namn till Antiochia. Det är det namn som står på stadens äldsta

mynt från 200-talet fKr. Sedan det seleucidiska riket förlorat sina besittningar i Mindre Asien genom freden i Apamea 188 fKr fick Alabanda tillbaka sitt gamla namn och började utge nya myntserier: först tetradrachmer av Alexander-typ och från ca 170 fKr tetradrachmer och senare tridrachmer med lokala motiv: på åtsidan Apollon och på fransidan en bevingad häst, Pegasos. Tetradrachmerna har alla ett A eller B under hästen. Dessa bokstäver tolkas vanligen som år 1 och år 2, men tolkningen är osäker. Om den är riktig vet man inte vilka år som åsytas enligt vår tideräkning. Det är tänkbart att en ny era inleddes 167 fKr, då Karien och Lykien, som varit dominerande av Rhodos, förklarades fria av den romerska senaten. I så fall skulle dessa mynt vara präglade åren 167/66 fKr. Även om bokstäverna har en annan betydelse är det genom fynden klart att mynten hör till perioden före och omkring århundradets mitt. Alabandas mynt har senast behandlats av Nancy M Waggoner i *Essays in memory of CM Kraay and O Morkholm* (under tryckning).

6-7. *Syrien, Seleucidiska riket.*

6. Seleukos II (246-226 fKr), Seleucia vid Tigris, bronsmynt.

7. Demetrios I (162-150 fKr), Ekbatana, drachm.

NF Schulten, Köln, oktober 1987, 237, 244. Inv 101522. Tack vare den förnämliga donationen av Otto Smiths samling har KMK ett fint och representativt urval mynt från det seleucidiska riket. De seleucidiska kungarnas mynt med porträtt av de samtida härskarna hör till den hellenistiska tidens största och viktigaste utmyntningar. Det är därför angeläget att komplettera dessa serier i KMK:s samlingar och då inte minst med bronsmynt, som helt saknas i den smithska donationen och alltså är sparsamt företrädda i vår samling.

6-7 kommer båda från östliga provinser av det seleucidiska riket. Seleucia vid Tigris grundades av Seleukos I omkring eller kort efter 300 fKr och kom att ersätta det gamla Babylon som administrativt centrum i provinserna Babylonien. Utmyntningen var riklig fram till 140 fKr, då staden erövrades av parterna. Den behornade höst som ses på nr 6 är givetvis inte vilken häst som helst. Tjurhornet, en symbol för styrka och makt, var från början förbehållet gudarna, men under den hellenistiska tiden upptogs det av kungarna, inte minst av Seleukos I och hans efterträdare. Seleukos eget porträtt utrustades med detta gudaattribut och på de seleucidiska mynten finner vi därtill behornade hästar och elefanter. Somliga anser att den behornade hästen är Alexanders berömda häst Bukefalos, andra att det är Seleukos I:s egen stridshäst, som blev mycket ärad och bl a fick en staty uppsatt åt sig.

Demetrios I, son till Seleukos IV, tillbringade hela sin ungdom som gisslan i Rom men flydde i hemlighet efter sin farbror Antiochos IV:s död för att åt sig erövra den seleucidiska tronen till vilken han var rättmätig arvinge. Demetrios myntporträtt hör till de bästa i den långa raden av seleucidiska porträttserier. Även på ett så litet mynt som vår drachm är dragen individuellt utformade och lätt igenkännliga.

8. *Coele-Syria, Chalkis sub Libano*, Ptolemaios (85-40 fKr), brons.

G. Hirsch, Munchen, 155, 1987, 160. Inv 101509.

Detta inte alltför väl bevarade bronsmynt är av stort historiskt intresse. det

kommer från ett litet rike, som existerade under första århundradet fKr. Dess centrum Chalkis låg vid foten av antilibanon (mellan nuvarande Beyruth och Damaskus). Tre tetrarker (furstar), som även kallade sig överstepräster I är kända genom mynten. Den förste är Ptolemaios, som vårt mynt kommer från. Hans son och efterträdare Lysanias är också företrädd i KMK:s samling sedan ett mynt som väl av misstag en gång hamnat i den sk dubbeltsamlingen återbördats till den systematiska samlingen. Furstendömet erövrades år 36 fKr av Antonius, men efter slaget vid Actium år 30, då Antonius och Kleopatra VII besegrades av Octavianus, insattes Lysanias son Zenodoros på tronen och regerade över krympande domäner till sin död 20 fKr. Chalkis mynthistoria har sammanfattats av H Seyrig i *Syria* 27, 1950.

9. *Romerska riket, Nigrianus* (död ca 284), antoninianus, RIC 472

Numismatic Fine Arts, Los Angeles, 18, 1987, 552. Inv 101500.

Nigrianus är inte omnämnd hos någon antik historiker utan är känd enbart genom sina sällsynta mynt. De hör genom beteckningarna i avskärningen på fransidan till en serie emission från 280-talet, och man antar därför att Nigrianus var son till kejsar Carinus (283-85). Nigrianus har på sina mynt alltid titeln *divus*, vilket visar att mynten är posthuma. Fransidans bild, örnen, och inskrift *consecratio* syftar på den dödes apoteos (förgudning). Örnen är en av de vanligaste bildtyperna på consecratio-präglingar. Vid begravningsceremonien släpptes en örn från båletts topp och örnen antogs bära själen till himlen. Myntet är en antoninianus, ett låghaltigt silvermynt, som infördes av Caracalla ca 214 och motsvarade två denarer. Myntens halt var från början ca 50 men sjönk successivt så att mynten till slut var av ren koppar med ett ytskikt av silver. Under Aurelianus (270-75) förbättrades den tekniska kvaliteten och halten höjdes obetydligt till ca 4. Vårt mynt är ett fint exempel på den utmärkta präglingstekniken vid denna tid. Av silverskiktet finns ännu rester kvar.

Gunnar Ekströms Stiftelse

10. *Romerska riket, Diocletianus* (284-305), Rom, aureus 303-304. RIC 13.

11. *Romerska riket, Galerius Maximianus* (305-311), Nikomedia, aureus 305-306. RIC 33.

B. Ahlström, 36, 1986, 1139, 1143. Inv 101524.

Dessa två förnämliga guldmynt är samtida. Trots att de ser förvillande lika ut representerar de två olika kejsare, Diocletianus och Galerius Maximianus. När Diocletianus blev kejsare år 284 tog han en medkejsare och senare fick dessa båda kejsare var sin caesar (tronföljare). När Diocletianus efter 20 års regering drog sig tillbaka måste den motvillige Galerius axla kejsarmanteln och blev då augustus (kejsare) år 305.

Diocletianus är i mynthistorien känd för sitt prisedikt och sin myntreform, som dateras till 294. Det gamla guldmyntet aureus förnyades och utmyntades till en vikt av ca 5.46 g; ett nytt silvermynt kallat argenteus kom till samt ett nytt kopparmynt innehållande något silver. Det går under benämningen *folles* och väger ca 10 g. Alla dessa valörer präglades i stora mängder i många myntorter. Präglingstekniken är av hög kvalitet och de är utförda i en stil, som är karakteristisk för tiden. Kejsarna är varandra förvillande lika, endast namnet skiljer dem åt. De är alla tjocknackade och kortsnaggade utan individuella drag, inte längre individer men väl tuffa representanter för den romerska makten.

RIC=Roman Imperial Coinage.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Lostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69

Femöresbron

I staden Norrköping finns en liten bro som sedan något sekel välvs över vattnet där Motala ström flyter som lugnast. Under de första decennierna väntade idogt en brovakt i stugan vid bronns ena fäste med uppgift att, av var och en som gick över bron, ta upp en avgift om fem öre. Därav fick bron sitt klingande namn. Numer kostar det inget att beträda bron och nyttotrafiken tar kanske andra vägar. Många som promenerar längs strömmen använder fortfarande denna genväg mellan stadsdelen Kneippen och Folkparken.

Som ett monument över den svunna avgiftsepoken har nu parkförvaltningen med stadsträdgårdsmästare Stig Hellerström i spetsen vid brovaktstugan låtit lägga ett brunnslöck i gjutjärn med ett ovanligt motiv. Motivet är fränsidan av en femöring av den typ som präglades i Stockholm med årtalen 1909-1950 och som säkert länge dominerade bland avgiftsmynten.

Det är väl inte, som tidningen Folkbladet Östgöten skriver, "världens största femöring", för egentligen är det ju en avbildning i avsevärd förstoring, fast visst är det en trevlig idé, eller hur?

*Robert Olofsson,
Norrköping*

Myntkö 1897

På omslaget till SNT 1988:9/10 avbildade vi den långa kön på senhösten 1907, när Oscar II:s och Sofias guldbröllopsväkrona började växlas ut till allmänheten. Det gick inte mindre livligt till när kungens 25-åriga regeringsjubileum skulle firas med ett tvåkronorsmynt 1897. Så här berättar dagspressen:

De nya jubileumsväkronorna hafva rönt en strykande afgang. Redan i går afton började kö af köplystna och i dag på morgonen, då försäljningen kl. half 10 tog sin början, räckte kön från försäljningslokalen (med ingång från riksdagshusets gavel utåt järnvägsbron) längs med riksdagshuset, förbi Gymnasiigränd, Wallinska flickskolan, marinförvaltningens och kammarrättens hus och sedermera tillbaka öfver Birger Jarls torg på andra sidan Riddar-

"Femöringen" vid bron. Foto: A Kjellberg, Norrköping.

holmskyrkan samt snedt ned emot riksdagshuset. Kyrkan var sålunda på alla sidor omgifven af kön, hvilken torde räknat minst 2,000 personer.

Mynttillgången visade sig ej heller tillräcklig för att tillfredsställa alla de köplysne. vid 12-tiden på dagen var kassan slut, och den icke obetydliga ännu kvarvarande delen af kön upplöste sig utan att hafva fått någon valuta för sin tålmodiga väntan.

Det uppgifves emellertid, att jubileumsmyntutvexlingen skall fortsättas en annan dag.

Det dåvarande riksdagshuset (som fö finns kvar) ligger på Riddarholmen åt sydost närmast järnvägen.

Mitt i City PEO Mynt & Frimärken

Med stor sortering av
Mynt • Sedlar • Medaljer
Frimärken • Vykort
Aktiebrev • Tillbehör

Drottninggatan 19, Box 16245
103 25 STOCKHOLM
Tel 08-21 12 10

Samuel Hoffmeister och andra svenska vaxpousserare

Av Ian Wiséhn

Kungl. Myntkabinettet fick 1934 en större deposition från Nationalmuseum. Bland de föremål som överfördes till statens numismatiska samlingar fanns även en vaxpoussering i ljusröd vax på oval, svagt konvex stålplatta som på framsidan är blåanlupen och polerad (inv. nr 20 704:24). Bild 1. Vaxpousseringen, som är 49 mm hög, avbildar en ung man i hårpiska och dräkt från 1700-talets slut eller 1800-talets början, axelbild, höger sida. Konstnären till denna bild är den föga kände Sergeleleven Samuel Hoffmeister. Bild 2.

Denne föddes i Karlshamn 13 februari 1765 och var son till häradshövdingen Anton Hoffmeister. Efter skolgång i hemstaden begav han sig till Stockholm där han i december 1781 inskrevs i konstakademiens principskola. Han ansågs tidigt som lovande och redan efter ett år fick han sin första belöning, en jetong för visad "flit och mycken disposition". Det lär till och med ha varit frågan om att ge honom den största medaljen, men eftersom han inte tidigare fått något belöning, fick han nöja sig med den mindre. Anledning till detta var att akademien ville att utdelning av belöningar skulle gå i "någon ordning". Några dagar efter prisutdelningen (1782) besökte Hoffmeister den store Sergel:

Jag var häromdagen hos professor Sergel och tackade honom för medaljen och gick då hos honom på verkstaden visst 3:ne timmar. Då jag skulle gå därifrån sade han, att han så ofta glömt att säga mig att jag kunde få gå och rita hos honom på dess atelier. Jag började igår. Nu har jag tillfälle att få rita saker som roga min herre. Dock skall det ske i smyg.

Hoffmeister vann även i fortsättningen, som Sergels elev, pris för sina arbeten - andra pris 1784 och första pris 1785. Samuel Hoffmeister utnämndes till kungl. statybildhuggare och kallades till ledamot av Konstakademien 1796. Några större framgångar fick han dock aldrig. Så länge Sergel levde gick inga viktiga beställningar till någon annan konstnär. Hoffmeister saknade också resurser

Bild 1

Vaxpoussering över okänd herre utförd av Samuel Hoffmeister. Tillhör Kungl. Myntkabinettet (inv. nr 20 704:24).

Foto: Gunnell Jansson 19987. Skala 1:1.

Bild 2

Samuel Hoffmeister. Rödskritsteckning av okänd konstnär. Tillhör Lunds universitetsbibliotek, SPA.

att resa utomlands - t ex till det så populära Italien. Istället tvingades han att så fort utbildningen var färdig söka uppdrag.

Den största motgången var dock för konstutövarna - kungens plötsliga död 1792. Med Gustav III:s bortgång upphörde den guldålder inom svensk konst som varat i ett par decennier.

Konkurrensen i Stockholm blev troligen för svår och Samuel Hoffmeister tvingades till en ambulerande tillvaro. Arbeten av honom finns bl a på herrgårdar i Uppland, Västmanland och Småland. Faktum är att många Sergelmedaljonger, som idag finns på våra gamla herresäten, kan vara av Hoffmeister.

Vi vet mycket litet om Hoffmeisters verksamhet under början av 1800-talet. Ett fåtal sämre porträtt från denna tid finns bevarade, som dock nästan alla är bevis för att Samuel Hoffmeister förlorat sin forna skärpa och handen sin säkerhet. I detta sammanhang kan då nämnas att Nordiska museet köpte hos Bukowski, 25 september 1895, en liten samling av vaxpousseringar. Däribland fanns tre stycken av Hoffmeister. Främst av dessa är en färgad vaxpoussering på glas, oval 13,5×11,1 cm, över en ung man. Bild 3. Ovanför porträttet finns signaturen "P.V." och under porträttet "S. Hoffmeister 1811" (Nord. mus. inv.nr 80 650). Dessutom ingick två vaxpousseringar som troligen är av Hoffmeisters hand. De bildar tillsammans

Bild 3

Okänd yngre man. Av S. Hoffmeister 1811. Nordiska museet. Foto: ATA.

ett par och är ägnade en herre och en dam som idag båda är anonyma (möjligen föreställer de överstelöjtnant Abraham Fineman och hans maka). Det rör sig om vaxpousseringar i gult vax mot blått glas som mäter 6,5×4,5 cm (Nord. mus. inv. nr 80 651 och 80 652). Bild 4a och 4b.

Därmed är väl det mesta sagt om Hoffmeisters vaxpousseringar. Utblottad avled han i Stockholm 8 april 1818 och ligger begravd på Johannes kyrkogård.

Vanligtvis utfördes vaxpousseringar som förarbeten för den puns eller

4a-4b. Okänd herre och dam (möjlig överstelöjtnant Abraham Fineman och hans maka), båda av Hoffmeister. Nordiska museet. Foto: ATA.

de punsar med vilka stampen utfördes. De framställdes naturligtvis också som originalkonstverk. Det är troligt att de flesta av våra äldre medaljkonstnärer arbetade i vax innan de utförde den färdiga medaljen. En förteckning över svenska vaxpousserare kan därför aldrig bli komplett. Som föremål är vaxpousseringen mycket ömtålig för värme och skador. Vaxet flagnar lätt och den platta som vaxet ligger på klarar ofta inte ovarsamt hanterande. Dessutom har konstnärerna själva kasserat många vaxpousseringar.

Nedan följer en säkert mycket ofullständig förteckning över svenska konstnärer som efterlämnat vaxpousseringar eller arkivaliskt kända arbeten:

Lea Ahlborn (1826–1897), gjorde ofta förstudier till sina medaljer och mynt i rött vax och då ofta på bronsplatta eller på svart skiffer.

Johan Ephraim Bauert (ca 1726–1799), född i Stockholm och död i Köpenhamn. Han utförde medaljer och vaxpousseringar, t ex över Fredrik VI, kung av Danmark, som gosse 1770.

Philippe Curtius (1737–1794), som var Madame Tussaud's adoptivfar, arbetade i Stockholm en kortare period 1794. Här utförde han en vaxmodell över Gustav III vilket väckte Gustaf Adolf Reuterholms missnöje. Tidigare under den franska revolutionens första år hade Curtius tvingats att utföra vaxmodeller av avrättades huvuden. Curtius, som ibland kallas Kurtz, kunde ibland signera sina arbeten med texten "Volontaire de la Bastille".

Gustaf Adolf Enegren (1784–1854) gjorde vaxpousseringar som förarbeten till sina medaljer. Endast en vaxpoussering finns bevarad: J. T. Sergel, utförd i rosa vax 1815.

Carl Enhörning (1745–1821) använde vax i samband med sin medaljproduktion. Endast ett fåtal arbeten är kända, utförda i bivax eller rött vax, t ex Gustav IV Adolf, Samuel Gustaf Hermelin, Carl Fredrik Schulzenheim och Carolina Fredrika Müller.

Raimund Faltz (1658–1703) använde vax i förarbeten till sina medaljer. Endast två kända exemplar finns bevarade, i vit vax på kopparplatta: Jodoc Christoph Kress och Ulrika Eleonora d ä.

Carl Gustaf Fehrman (1746–1798) ut-

förde vaxpousseringar, men endast ett fåtal är kända idag. De är utförda i vit och grå vax, tex den över bondeståndstalmannen Olof Håkansson.

Daniel Fehrman (1710–1780) utförde vaxpousseringar, men endast ett fåtal finns bevarade, alla utförda i vit vax, t ex Fredrik I (1751), Erik Knutsson och fransidan till Lovisa Ulrikas Kanttonmedalj, den sk Tapetmedaljen. Dessutom finns en gipsavgjutning efter en vaxpoussering över Anna Katharina Fehrman (död 1740).

Mauritz Frumerie (1775–1853) gjorde vaxpousseringar, bl a över dottern Eva Sophia Wennermark i terracottafärgat vax.

Nils Georgii (1717–1790) utförde vaxpousseringar, bl a en som fått titeln "Allegori öfver konsterna", som Georgii inlämnade 1784 till Kungl. akademien för de fria konsterna.

Johannes Gernandt (1769–1850) var verksam som vaxpousserare och stuc katör under främst 1790-talet. Gernandt annonserade i Göteborgs Nyheter 8 september 1792 där det angavs att han gjorde "porträtt uti vax . . . och äfven gjuter uti gips dörrstycken och andra småsaker".

Lars Grandel (1750–1836) utförde vaxpousseringar som förstudier till sina medaljarbeten. Endast ett mindre antal finns bevarade, gjorda i rosa vax på skifferplattor: Gustav IV Adolf kröning 1800, Gustav IV Adolfs återtagande av kanslersämbetet vid Uppsala universitet 1786 och ärkebiskopen J. A. Lindblom.

Daniel Haesling (1707–1746), född i Östergötland och död i S:t Petersburg. Han utförde vaxpousseringar som förstudier till sina medaljarbeten. Endast en är känd, gjord i naturligt bivax på svartmålat glas: borgmästaren Rutger Rulant 1739.

Ehrenreich Hannibal (1699–1769) använde vax till ett medaljförslag över Kristofer Polhem.

Filip Bernhard Hebbe (1764–1834). Den dövtumme Hebbe, som hade studerat teckning för Desprez 1785, utförde porträttmedaljonger i vax och gips, bl a en över Olof af Acrel (1791).

Johann Carl Hedlinger (1691–1711) använde vax i sina medaljförarbeten. Ett flertal bevarade vaxpousseringar existerar.

Samuel Hoffmeister (1765–1818), se ovan.

Arvid Karlsteen (1647–1718) gjorde ett antal vaxpousseringar, bl a över Elias Brenner (1683), Mårten Törnehielm (1700), självporträtt (ca 1700), Sophia Elisabeth Brenner (ca 1709) och Erik Utterhjelm (1712). För en komplett förteckning över bevarade vaxpousseringar och dokumentariskt kända pousseringar, se Stenströms monografi i NNA 1945.

Adolf Lindberg (1839–1916) utförde många vaxpousseringar, bl a en över J. Strandberg.

Christian Arvid Linning (1781–1843) utförde vaxpousseringar i rödbrunt eller gult vax. Kända arbeten är: Stenberg (1807) och Anton Fredrik Tengström (1827).

Sven Petter Ljung (1743–1819) utförde vaxpousseringar, bl a en medaljong föreställande Elisabet Elfstrand (gift Sprinchorn).

Gustaf Ljungberger (1733–1787) utförde vaxpousseringar i rosa eller röd vax på glas. Ett flertal arbeten är kända.

Ludvig Persson Lundgren (1789–1853) utförde vaxpousseringar i rött vax. Minst tre arbeten är kända, bl a en över drottning Desideria och Otto Gustaf Nordensköld.

Pehr Henrik Lundgren (1824–1855) utförde vaxpousseringar, bl a en vaxmodell till Karl XIV Johans jubileumsmedalj 1843 och Magnus Brahe (1844).

Carl Gustaf Qvarnström (1810–1867) utförde vaxpousseringar som förarbeten till andras medaljer. Bland de bevarade vaxpousseringarna – i rosa vax på skiffer – finns: Jöns Jacob Berzelius (1849), Oskar I:s kröning 1844 och Karl XV:s kröning 1860.

Christian Richter (1682–1732) lär ha utfört vaxpousseringar.

Johan Tobias Sergel (1740–1814) utförde vaxpousseringar som förstudier till sina arbeten. Endast ett fåtal vaxpousseringar i rosa eller rött vax är kända bl a Carl Michael Bellman som Bacchus, Anna Rella och ett självporträtt.

Carl Sjöstrand (1828–1906) utförde vaxpousseringar i rött vax på omålade träplattor, t ex Fredrik Cygnæus (1867). Sjöstrand var verksam i Finland åren 1856–1904.

Johan Gustaf Sylvest (1766–1818) utförde vaxpousseringar, bl a "Ett Frun-

timmers Portrait, i vax. Modelleradt efter naturen".

Johan Ludvig Tentler (1757–1813), född i Strasbourg och död i Göteborg. Det är känt att han utförde vaxpousseringar. Tentler var huvudsakligen verksam i Sverige under 1790-talet. Han arbetade även i Danmark och Finland.

Carl Johan Wikman (1725–1796) gjorde bl a ett porträtt över Gustav IV Adolf i vax:

De af Medailleuren Wikman den yngre modellerade Wax til en Skådepenning eller Jetton som Wetenskaps-Academien låter prägla, tilfredsstäl-ler både Konstnären och Kännaren samt hugnar åskådaren, genom en väl träffad likhet och caractere af Hans Maj:ts Konungens anletsdrag.

C.J. Wikman gjorde även följande vaxpousseringar (allt enligt hans egen självbiografi, publicerad av N. L. Rasmusson):

1. Bildhuggaren Hultman, 2. Medailleuren Dan: Fehrman, 3. ryske Ministern Panin, 4. RiksRådet Samuel Åkerhielm, 5. Præsidenten Grefve Fredr. Gyllenberg, 6. Landshöfdingen sedan Riks Rådet Baron Fredric Frisendorff, 7. Lands Höfdingen Baron Dan: Tilas, 8. Baron Gustaf Funck i Garpenberg, 9. Bergmästaren Bar: Alexand: Funck, 10. Bergmästaren Eric Odelstierna, 11. Doctor Justus C: Hausvolf i S. Clara, 12. Ångelska Tand-Doctor Taylor.

Johan Gabriel Wikman (1753–1821) utförde vaxpousseringar, bl a "Salig konungens hufvud, modelleradt i vax efter Herr Sergels medaljong" (1793) och "Modellerade Wax til en Skådepenning eller Jetton, som Wetenskaps-academien låter prägla, med en väl träffad likhet af Hans Maj:ts konungens anletsdrag" (1795).

Ulric Fredric Åberg (ca 1760–ca 1809), som var elev till Sergel, utförde vaxpousseringar i röd vax på svarta skifferplattor, bl a Gustav III (1800).

Otryckta källor:
Handlingar rörande SHM/KMK:s inventarium. Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm.

Tryckta källor och litteratur:
Andersson, K., Sylvest, Johan Gustaf. *Svenskt Konstnärslexikon V*, Malmö 1967, sid 360.

Baeckström, A., Nils Georgii, Fred-

rik den stores svenske medaljör. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1938, Köpenhamn 1938, sid. 21.

Felder, P., *Medailleur Johann Carl Hedlinger 1691-1771. Leben und Werk.* Aarau-Frankfurt am Main-Salzburg 1978, sid. 148-152, 229-237.

Forrer, L., *Biographical Dictionary of Medallists.* Vol. I-VIII, London 1904-1930.

Göthe, G., Johan Tobias Sergels Porträttmedaljonger. *Bihang till Meddelanden från Nationalmuseum* Nr 5, Stockholm 1885.

Lindgren, T., En episod av Engel Hartmans konstnärarbana. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1939:7, sid. 147-152.

Malmberg, B. von, *Svensk porträttkonst under fem århundraden.* Malmö 1978.

Nyman, T., Samuel Hoffmeister. En hittills förbisedd Sergelelv. *Fataburen* 1930, sid. 6-15.

Olsén, B., *Lea Ahlborn. En svensk medaljkonstnär under 1800-talet.* Stockholm 1962, sid. 49; pl. XII, nr 56.

Pyke, E.J., *A Biographical Dictionary of Wax Modellers.* Oxford 1973.

Rasmusson, N.L., Olof Håkansson i Lösen. *Blekingeboken* 1936, Karlskrona 1936, sid. 1-3.

Rasmusson, N.L., En tidningsdiskussion på 1790-talet om riksdalermynntens kungaporträtt. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1941, sid. 166.

Rasmusson, N. L., Årsberättelser, Kungl. Myntkabinettet, Stockholm 1950. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1951, Stockholm 1953, sid. 138-139.

Rasmusson, N. L., Årsberättelser, Kungl. Myntkabinettet, Stockholm 1954. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1955, Stockholm 1957, sid. 170-171.

Rasmusson, N. L., Årsberättelser, Kungl. Myntkabinettet, Stockholm 1956. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1957-58, Stockholm 1958, sid. 251-252.

Rasmusson, N. L., Årsberättelser, Kungl. Myntkabinettet, Stockholm 1959. *Nordisk numismatisk Årsskrift* 1960, Stockholm 1961, sid. 163-164.

Rasmusson, N. L., Årsberättelser, Kungl. Myntkabinettet, Stockholm 1964. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1965, Lund 1967, sid. 156-160.

Rasmusson, N. L., Wikman, Carl Johan. *Svenskt Konstnärslexikon* vol. V, Malmö 1967, sid. 681-682.

Stenström, S., Arvid Karlsteen. Hans liv och verk. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1945, Göteborg 1945, sid. 333-341.

Stenström, S., Daniel Fehrmans Kantonmedaljer och förlagsritningarna till dem. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1965, sid. 84.

Swahn, W., *En skvallerkrönika från 1790-talets Stockholm,* Stockholm 1927, sid. 55, 57.

Thordeman, B., Medaljmodeller i vaxpoussering. *Fornvännen* 1934:2, sid. 122-123.

Thordeman, B., Tvenne akademiedaljer. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1941, Stockholm 1942, sid. 226-233.

Westermark, U., Två vaxpousseringar av Gustaf Ljungberger. I: *Konsthistoriska studier tillägnade Sten Karling.* Stockholm 1966, sid. 277-288.

Westermark, U., Grandel, Lars. *Svenskt Biografiskt Lexikon*, band XVII, Stockholm 1967, sid. 224.

Wideen, H., Några medaljpousseringar av Lars Grandel. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1936, sid. 155-158.

Wideen, H., Medaljritningar av Ljungberger och Grandel i Göteborgs Konstmuseum. *Göteborgs Konstmuseum Årstryck* 1954, sid. 76.

Wiséhn, I., En vaxpoussering över

Kungl Myntkabinettet

Utställningar:

Ingång Narvavägen
(hörnet Linnégatan) 2 tr, Stockholm

Tillfälliga utställningar:

"Ur dolda gömmor"
förlängd till slutet av sommaren.
"Franska revolutionen 1789-1989"
öppnas i juli.

"Antika mynt med andra ögon"
visas under sommaren

bl a i Gamleby och Lund.
"Statsbudgeten under 400 år"
visas i Karlstad under
riksdagens besök i juni.

Ring i övrigt telefon 08-783 94 00 för info.

Museet: Tisdag - söndag 11 - 16

Måndag stängt

Besöks tid: tisdag 13 - 16
ingång Narvavägen

Besöksadress

(efter överenskommelse om tid
per telefon): Storgatan 41

Postadress:

Box 5405, 114 84 Stockholm

Tel: 08-783 94 00

Mauritz Frumeries dotter. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 1988:9/10, sid. 259.

Not. Författaren ber att få tacka 1:e antikvarie Tamás Sárkány för lämnade uppgifter.

Stölden på Skokloster 1883

Sommaren 1883 upptäcktes en stöld på Skokloster. Någon gång mellan den 14 och 20 augusti hade ett antal mynt och medaljer av guld försvunnit från samlingarna. En anmälan gick till landshövdingeämbetet och en belöning av 150 kronor utfästes av Skoklosters ägare Nils Claes Brahe för upptäckandet av tjuvarna. Dessutom utlovades 15 procent av värdet av de medaljer och mynt som återlämnades. Tidningarna var snabba med nyheten och en förteckning över de stulna föremålen publicerades enligt följande:

Medaljstölden å Skokloster.

De dyrbara medaljer och mynt, som under tiden mellan den 14-20 i denna månad blifvit stulna ur samlingarna å Skokloster, äro enligt till konungens befallningshafvande ingifven anmälan följande:

Svenska medaljer:

1 stor om 32 dukater, med på ena sidan konung Gustaf III:s och drottning Sophia Magdalenas bröstbilder och på den andra prin-

Skokloster i vinterskrud. Tidigt 1900-tal. Foto: C.P. Curman (ATA).

sarne Gustaf Adolphs och Carl Gustafs med omskrift »Prospera ominus»;

1 medalj öfver konung Carl XIII i anledning af dess återkomst från Örebro riksdag 1810, slagen af Stockholms garnison och vägende 24 dukater;

1 d:o öfver kronprinsen Carl Johans antagande till förste hedersledamot af K. Vetenskapsakademien i Stockholm 1810;

1 d:o öfver konung Carl Johan såsom beskyddare af Vetenskapsakademien 1818;

1 d:o öfver kronprinsen Oscars antagande till förste hedersledamot i vetenskapsakademien 1818;

1 d:o öfver konung Carl XIV Johan vid Svenska akademiens 50:de årsfest 1836;

1 d:o öfver hans excellens, riksmarskalken, general-adjutanten för armén greve Magnus Brahe, slagen af arméns fullmäktige 1839 och vägende 35 dukater;

1 d:o öfver samma person, med på framsidan hans excellens, riksmarskalken greve Magnus Brahes hufvudbild, under hans sista sjukdom, och på fränsidan läses: »Förebild af trohet och tacksamhet», slagen af konung Carl XIV

Johans stab och vägende 30 dukater;

1 d:o öfver den samme och under dess sista sjukdom, slagen af vänner och medborgare samt vägende 39 dukater.

Utländska medaljer:

1 medalj öfver kejsar Napoleon och hans gemål Marie Louise, 1810;

1 d:o öfver konung Friedrich Wilhelm IV i Preussen, slagen 1840;

1 stor d:o med på ena sidan konung Ludvig Philip och hans gemål samt på den andra sidan nämde konungs familj, nitid gravyr; omkring kanten läses: »Le Roi Louis Philippe au Comte de Brahe 1838», vägende omkring 87 dukater.

Svenska guldmynt:

1 dukat af konung Gustaf III;
2 d:o af konung Carl XIV Johan;
2 dubbel-dukater af d:o 1836;
4 d:o af d:o 1837.

Utländska mynt:

1 fransk Napoleondor, 1811;
1 österrikisk, Joseph III, 1787;
1 tyskt;

1 ryskt å 6 rubel och 1 dito å 3 rubel af platina, 1830;

1 turkiskt större guldmynt;

1 d:o mindre d:o med 3 genomstickna hål;

1 engelsk halfguiné, Georg III, 1804;

2 engelska guinéer, Georg IV, 1826;

1 österrikiskt, Maria Teresia, 1755;

1 d:o kejsar Frans I, 1814;

1 d:o kejsar Carl VII, 1734,

1 spanskt, konung Frans, 1751;

1 ungersk gyllen, Maria Ter., 1748; och

1 d:o d:o kejsar Leopold II, 1792.

Det antogs allmänt att förövarna var utländska "turister". Hur kunde tjuvarna komma åt mynten och medaljerna? Skokloster som ägts av släkten Brahe från 1701 fungerade inte som ett vanligt svenskt slott. Under Braheepoken på Skokloster kom slottet aldrig att utgöra ett hem i vanlig mening. I stället var Rydboholm familjens stamgods. Skokloster beboddes endast kortare perioder under somrarna. Först under den siste fideikommissarien, Rutger von Essen, blev det en permanent bostad.

Slottet hör till landets äldsta "muse-

Utställning i Skokloster, 1930-talet. I rummets mitt en monter med miniatyrer, skedar, medaljer m.m. Foto: Ivar Anderson (ATA).

er” som faktiskt visades för allmänheten långt innan de institutioner som idag ställer ut Sveriges kulturskatter blev publika. Redan tidigt har inspektörer och rustmästare sett till byggnaden och föremålen och visat runt besökare. Slottets från början uttalade karaktär av minnesmärke har gjort det till ett intressant utflyktsmål alltsedan 1700-talets början.

Eftersom Skokloster låg avsides måste många besökare övernatta. Som exempel kan nämnas att rustmästaren Strömbom sommaren 1793 upplät, på eget bevåg, 213 nättläger i slottet ”utom 11 Personers sällskap, med Domestiquen som lågo där ifrån 10 Juli till D. 2 Aug. och utom dem som öfver Helgedagarna och Söndagen lågo där, då alla rum i slottet voro uppfyllda. . .”. Man får onekligen intrycket att rustmästaren drev ett pensionat som binäring. Här ligger nog en orsak till att föremål försvann från slottet. Det måste ha varit svårt att kontrollera besökarnas förehavanden i slottet nattetid – särskilt som inga larmanordningar fanns vid denna tid.

De flesta medaljerna hade ursprungligen tillhört Karl XIV Johans gunstling riksmarskalken greve Magnus Brahe. Några av dessa var troligen

unika. Det sannolika är, att samtliga mynt och medaljer nedsmältes kort tid efter stölden. Tjuven (tjuvarna) avslöjades aldrig.

Ian Wiséhn

Den gamla goda tiden

När man läser notiserna under ”Visste Du att . . .” i februariumret av SNT (s 19), får man lätt uppfattningen att under gångna tider har myntförsämringen varit katastrofal. Den anonyme mästaren till notisen har förmodligen i huvudsak hämtat uppgifterna från Bertel Tingströms förtäfliga bok *Svensk numismatisk uppslagsbok* och i tabellform ser de anförda värdena ut så här:

	År		Ädelmetall g		Minskning i %/år
	Från	Till	Från	Till	
1 penning	1020	1548	1,2	0,03	0,70
1 mark	1536	1721	8,23	3,61	0,44
1 öre	1522	1761	2,06	0,27	0,85
1 kopparöre	1638	1778	51,5	14,2	0,92

Ur de anförda uppgifterna har jag beräknat och tillfogat sista kolumnen (minskningen av ädelmetall i %/år) eftersom dessa värden synes mig mera spegla det verkliga händelseförloppet.

Vi har i dag inget silver i våra mynt,

och vi plågas numera av en inflation på minst 5%/år och stundom har den överstigit 10%/år. Inflationen är alltså cirka 10 gånger större än under gångna tider. Tar man dessutom hänsyn till att priset på nyttigheter tex maten som vi äter borde stå i något förhållande till framtällningskostnaderna för bristvaran ädelmetall, så borde priserna kanske till och med ha fallit genom åren. Det har ju skett en väsentlig produktivitetstveckling sedan vikingatiden vilken tex kan mätas i framställt antal kg silver per årsarbetande gruvarbetare.

Få är de regenter och finansministrar som har kunnat avstå från att manipulera med penningarna för att lösa tillfälli-

ga problem på folkets bekostnad. När man ser till vilka värden inflationen vuxit har man all anledning att längta tillbaka till ”den gamla goda tiden”.

Sven Brahme

Halvöre Göteborg (1610) fanns redan 1609

Av Hans Menzinsky

I myntränskaper, oftast från äldre tid, kan vi ibland se att ett visst antal mynt eller myntvärde utmyntats, men trots detta känner vi inte till några mynt med årtal från perioden. Det förekommer också att vi träffar på mynt, men att uppgifter om utmyntning saknas. Detta senare inträffade för drygt tio år sedan då Fil.dr Marek Klibanski i samband med en noggrann undersökning av Uppsala Universitets myntkabinetts samlingar, funnit flera intressanta mynt, bl a ett synnerligen märkligt litet av silver av hitintills okänd valör och typ, nämligen 1/2-öre 1610, slaget i Göteborg, den stad som konung Karl IX några år tidigare grundat på Hisingen. Eftersom jag studerat Karl IX:s myntning under några års tid, kom naturligtvis denna upptäckt som en överraskning. Jag hade vid denna tid inga som helst indikationer på att något 1/2-öremynt skulle ha präglats i Göteborg.

I den första myntordningen som utfärdades för staden Göteborg (3 januari 1609) nämns att staden hade rätt att slå markmynt i såväl guld som silver samt 2-öresmynt. Den 16 augusti samma år kommer ett tillägg angående rundstycken, d v s 1-öresmynt.

Några ytterligare förordningar beträffande Karl IX:s Göteborgsmyntning har jag inte lyckats hitta. Vad vi vet är att mycket värdefullt material gick förlorat vid slottsbranden i Stockholm 1697, där riksarkivet vid den tiden var inrymt, så helt omöjligt är det inte att även en förordning rörande halvöresmyntet funnits. Det material som trots allt finns bevarat är redan tidigare beskrivet i olika former, men för att övertyga mig om att inget väsentligt gått förlorat i översättningar och tolkningar har jag än en gång gått igenom detta. Vid detta tillfälle fann jag två mycket intressanta brev, som jag tror hitintills är opulicerade. Tack vare god hjälp kunde dessa tolkas.

Det första brevet är skrivet på 1600-talsholländska. Brevet är från Göteborgs första myntmästare Henrik Bencken till konung Karl IX. Det är diktat för en skrivare, men under-tecknat och daterat av Henrik Ben-

cken. (På originalet kan man se att underskriften och årtalet 1609 är skrivet med annat bläck än själva brevet.) Där står: Zijne ko ma:ts Onderdanighi Dienaer Hendrick Bencken m p 1609, d v s Hans Kungl Maj:ts underdånige tjänare Henrik Bencken egenhändigt 1609. Den "buske" eller det "nystan" som står efter namnet (otydligt) kan knappast tolkas på annat sätt än m p = manu propria, d v s "med egen hand", "egenhändigt". Tyvärr finns ingen närmare datering än årtalet 1609, men till detta återkommer jag längre fram. Brevet i sin helhet:

Mest upphöjda, Stormäktigaste,
Högboren furste och alranädigaste
Herre Konung

Min underdåniga tjänst är jag alltid villig att ge hans Kungl, majt, nådig Herr Konung, eftersom Abraham Cabeliauw såsom hans höga kungl, majts fullmäktige

har gjort mig här i Göteborg till myntmästare. Så har (vi) gjort all möjlig flit för att upprätta densamma Mynt och igång sätta den, så att vi redan med Guds hjälp viss penningssumma färdig gjort har, men (vi) har inte velat underlåta att skicka litet av det åt hans Hö. Kungl. Majt.

Hans hö Kungl. Majt skall det behaga att göra en "förklaring" Vad det kan fat tas därvidlag, det skall förbättras med all flit, Min underdåniga anhållan är, att hans Hö. Kungl. Majt nådeligt vill tillstå, att Mr davidt Kool innehavaren (=bäraren) äva detta (brev) får erhålla ordonnansen (=förordning) om de hela och halva rundstycken. Jämte hur hans Hö. Kungl.

Majt vill ha gjort desamma. På det att vi därmed kan stå till tjänst (=ung. 'glädja') Göteborgs borgare tillika med var och en. Hans Hö. Kungl. Majt

skall även nådeligt vilja tänka på vilka tunga kostnader måste göras förrän man skall inrätta ett nytt myntverk. Så att jag hade hoppats få av hans Hö. Kungl Majt

att under några år vara befriad från slagskatten vilket slående är förunnat staden Göteborg, bedjande helt ödmjukt att hans Hö. Kungl. Majt skall vilja vara mig nådig i något annat.. eller staden Göteborg förära med någon annan donation.. vilken får vara henne (=Gbg) så bra som det (andra) förtroende att hans Hö. Kungl. Majt mot mig skall vara rörd med nåd, bedjande Gud

Mest Upphöjda, Stormäktigaste,
Högboren furste och alranädigaste Herr Konung att Han vill skona hans Kungl. Majt i långvarig hälsa och lycksaligt Regerande.

Hans Kungl. Majt
Underdånige Tjänare
Hendrick Bencken m p 1609

I ovannämnda brev kan vi läsa om hur borgmästaren i Göteborg och tillika direktör för myntet Abraham Cabeliau utsett Henrik Bencken till myntmästare. Henrik Bencken kom från en känd holländsk myntmästare-släkt. Ytterligare en Bencken förekommer som myntmästare i Göteborg nämligen Jan, om deras inbördes släktförhållande vet jag intet, ej heller om de efterträtt varandra eller arbetat parallellt. Lite längre fram i brevet nämner myntmästaren att en viss penningssumma redan har framställts, och att han med detta brev skickar några prov, för att få kungens yttrande om dessa. Vidare önskar han att *Mr Davidt Kool som innehavare av detta brev skall få ordonnans d v s förordning för hela och halva rundstycken*. Detta skulle innebära att det redan 1609 fanns 1/2-öresmynt, även om vi idag bara känner till ett 1/2-öresmynt och det med årtalet 1610. Mot slutet av brevet vedjar myntmästaren till kungen att denne skall avstå från slagskatten d v s den del av vinsten som enligt förordningen skulle tillfalla kungen, detta p g a de stora kostnader som det innebar att inrätta ett nytt myntverk. Så ett försök till en datering av brevet.

Som framgår av brevet fanns det ingen förordning för rundstycken, det skulle då innebära att det är skrivet före den 16 augusti. Vidare vet vi tack vare ett brev från kungen, daterat i Skara den 3 maj, där han samtycker till att avstå från sin andel av vinsten från såväl tullen som Myntet, under en period av tre år, och att dessa medel

skall användas till uppbyggnad av kyrkor, skolor och sjukhus. Detta skulle tyda på att brevet är skrivet före den 3 maj. Vi vet också att Henrik Bencken fanns i Göteborg den 26 april, men om han just anlant eller om han befunnit sig i staden en längre tid, känner vi fn inte till, så vi får nöja oss med att brevet är skrivet någon gånder under tiden 3 januari - 3 maj 1609.

Det andra brevet jag vill redovisa är från kungen:

Till Märthen Weiler at probere thet Göteborgiske Mynthet, Af Nyköping then 10 Aprils åhr etc. 1610.

Brevet i sin helhet:

Wår gunst etc. Effter thet Morthen Weiler eij ibland andre privilegier och Frijhether, som wij wår Stadh Götheborgh nårdigest hafwe wndt (=unnat) och gifwit. Så hafwer wij och efterlathet den at the måge lathet slå Gull och Sölfer Mynt, doch uthi lijke korn och Skrå, som wårt eigit mynt är, och gifwit dem der opå wårt wnderskrefne breef. Och hafwe the allerede lathet slå der af något småt mynt efter som wij och edher her någre halförstycker tilhanda sände: Begår förthenskuld gunstelingen, at i them probere, och sedhem sände oss der opå wiss beskeedh medh allerförste.

Gud befaledens. Datum ut supra.

Vem är då denne Märthen Weiler?

Vid denna tid är han proberare vid Kungl. Myntet i Stockholm, vilket innebar att han ansvarade för att myntningen utfördes på ett korrekt sätt.

1. Det göteborgska halvöret 1610. Unikt exemplar i Uppsala Universitets Myntkabinett. Foto Gunnel Jansson, ATA. Skala 1:1 och 2:2.

Förutom myntproberare är M. Weiler guldsmed, värdie*, stenslipare och kopparstickare. Han föddes under senare delen av 1500-talet och avled i Stockholm 1618. Han var son till Wlam Weiler och bror till riksguardien* och guldsmeden Hans Weiler. Märten Weiler förekommer ofta i hovets räkenskaper under åren 1602-17. 1606 köpte han en gård vid Märten Klingsgränd och 1616 förvärvade han guldsmeden Lars Erikssons hus vid Storkyrkobrinken 3, sedermera kallat

Weilerska huset. I Storkyrkan finns en gravsten över Hans Weiler, förmodligen huggen av brodern Märten, vilkens bomärke ståt i den utplånade skölden. Märten Weilers namn förekommer i riksregistraturet åren 1603-17 samt i Stockholms Stads Tänkeböcker 1596-1625, i Riksarkivet och i div. brev, bl a till Ebba Grip.

Detta i all korthet om Märten Weiler, nu tillbaka till halvöringen. Kungen förefaller intresserad att få igång myntningen av halvöringen, även om

Sill hithänfom Weiler at probere thet
P. A. Göteborgiske Mynthet, af Nyköp-
pingh ifru 10 Aprilis åhr 1610.

Wår gunst etc. Effter thet Morthen Weiler eij ibland andre privilegier och Frijhether, som wij wår Stadh Götheborgh nårdigest hafwe wndt och gifwit. Så hafwer wij och efterlathet den at the måge lathet slå Gull och Sölfer Mynt, doch uthi lijke korn och Skrå, som wårt eigit mynt är, och gifwit dem der opå wårt wnderskrefne breef. Och hafwe the allerede lathet slå der af något småt mynt efter som wij och edher her någre halförstycker tilhanda sände: Begår förthenskuld gunstelingen, at i them probere, och sedhem sände oss der opå wiss beskeedh medh allerförste.

Gud befaledens. Datum ut supra.

2. Karl IX:s brev till Märten Weiler 1610 om probering av det göteborgska halvöret.

hans hälsa börjar svikta bl a p g a ett första slaganfall. Göteborg har ytterligare ett år kvar att "leva" innan danskarna bränner ned staden, så någon tidsbrist kan det knappast varit orsaken till att någon halvöresmyntning ej mer kom till stånd.

Orsaken till att myntmästaren ej fick någon förordning för halvöresmyntet, som han önskar i det första här behandlade brevet, (han får det åtminstone inte samtidigt som förordningen för rundstycket, vilket hade varit naturligt), kan bero på att vår proberare Mårten Weiler ansåg myntet alltför undermåligt, och det med viss rätt.

Studerar vi myntförordningen som i tid ligger närmast före och behandlar halvöresmynt, kommer vi på kung Sigismunds förordning daterad den 1 januari 1594. Enligt denna förordning skall halvöringen ha en vikt om 1,62 gram och en finvikt om 0,33 gram, storleken mellan 20–22 mm. Av de halvöringar jag undersökt från perioden 1599–1602 har dessa en vikt om ca 1,5 gram och en storlek om 20 mm. Om vi så går fem år framåt i tiden till 1615 finner vi nästa gång ett halvöresmynt. Även detta har en vikt om 1,5 gram men är däremot något mindre, ca 18 mm. Det aktuella halvöresmyntet, det i Uppsala, har även det en storlek om 18 mm men en vikt om endast 0,925 gram. Detta kan vara orsaken till att myntet ej blev godkänt för vidare utmyntning. Staden Göteborg och dess myntverk som till största delen styrdes av holländska ämbetsmän, tyckte å andra sidan att förtjänsten skulle bli för liten om man tvingades att öka vikten med 0,6 gram och därigenom finsilverhalten med 0,15 gram (om vi håller oss till 1594 års förordning), så att man av den anledningen beslöt att avstå från vidare prägling.

"Ett brev betyder så mycket", ja det är så sant. Problemet i detta och liknande fall är att försöka tolka det på ett så sakligt sätt som möjligt. Det blir mycket antagande och spekulationer, men jag har här i första hand velat visa att denna halvöring, som Klibanski fann i Uppsala, har en verklighetsbakgrund.

Jag vill tacka Docent Otterloo och museidirektör Lars O. Lagerqvist som varit till stor hjälp med översättning och tolkning av breven.

* Ämbetet som riksguardien, även kallad riksvärdie(e), riksvärdein eller riksvärdman (av tyska Warden, dvs värderare) inrättades 1594. Denna statliga ämbetsman skulle justera mål och vikt i riket samt inspektera såväl Kronans silver- och myntverk som enskilda guld- och silversmeder. Från 1725 kallas han myntvärdie; 1832 avskaffades befattningen, vars uppgifter gick över på först Kontrollverket, så Justeringsverket, som länge var sammanslaget med Myntverket. Numera hör justeringen under Statens provningsanstalt i Borås.

**BLI MEDLEM I SNF -
GOD SERVICE UTLOVAS.
ANMÄLNINGS-
BLANKETT
TEL 08-667 55 98
tisd - fred 10-13.**

ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR MYNTFYND

Sigtuna – Sitvne Dei

De nu pågående utgrävningarna i kvarteret *Trädgårdsmästaren nr 9-10*, i stadens centrala del, utförs av Sigtuna museers uppdragsverksamhet (SMUV) med museichef Sten Tesch som projektledare. Andra undersökningar har på senare år gjorts i kvarteren S:ta Gertrud, Nunnan, Kyrkolunden, i Stora Gatan och i S:t Lars' kyrkoruin. Men arkeologiska undersökningar har bedrivits i Sigtuna ända sedan slutet av 1800-talet.

Fyndmaterialet skiljer sig från det i den forna handelsplatsen Birka. Bebyggelsen i Sigtuna synes ha varit tät och grupperad på båda sidor om en gränd eller långsmal gård. Rester av stall och lador för större djur har ej påträffats och man verkar ha hållit sig företrädesvis med mindre djur som får, getter, grisar och tamfågel. Troligen har invånarna varit beroende av de omgivande bondebygderna för livsmedelsförsörjningen. Fynden består främst av keramik och kammar, vilka tillsammans med mynten utgör viktiga instrument för datering av bebyggelsen. Mycket av keramiken är av lokal tillverkning men en hel del har importerats. Kammarna av horn och ben har tillverkats i egna verkstäder liksom en hel del andra bruksvaror. Sigtuna var en utpräglad hantverksstad med kontakter med andra länder.

Under 900-talets slut, eller förmodligen tidigare, övertogs Birkas roll som centralort av det troligen då helt nyanlagda Sigtuna. Orten utvecklades och räknas som Sveriges äldsta medeltida stad. Fram till 1200-talet var Sigtuna mälardistriktets enda stad.

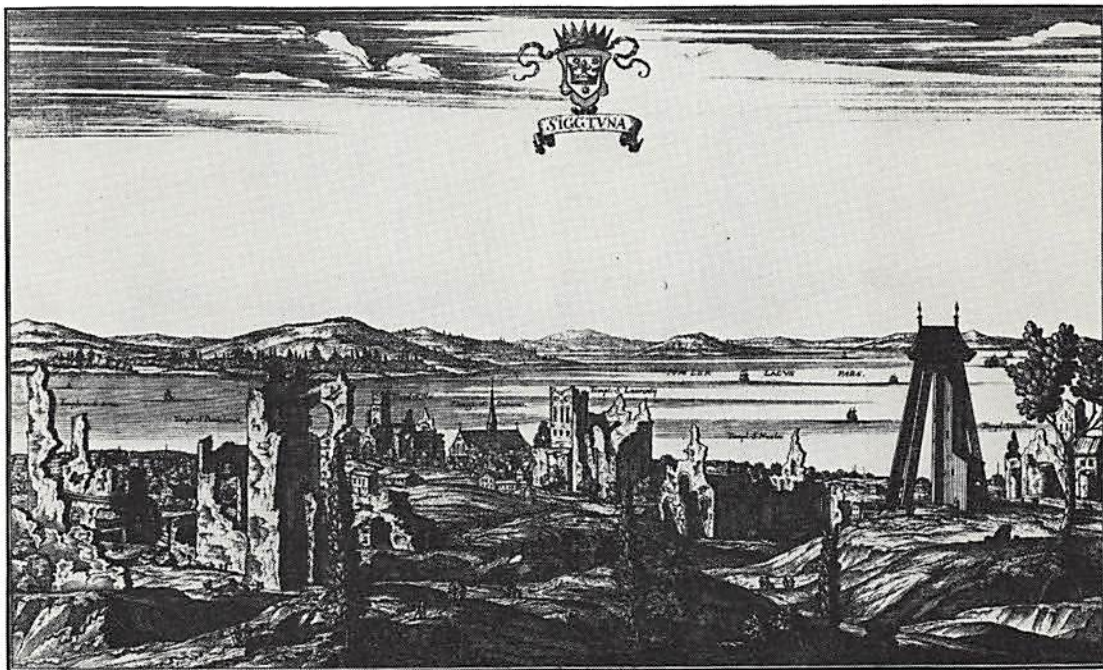
Utanför det egentliga äldre stadsområdet, norr om Stora Gatan, finns

tre ruiner efter stenkyrkorna S:t Per, S:t Olof och S:t Lars, vilka förutom mynten markerar stadens tidiga betydelse. Sigtuna var fram till ca 1130 biskopsäte, men när ärkebiskopssätet grundades i Gamla Uppsala år 1164 kom Sigtuna i fortsättningen att tillhöra Uppsala stift. Troligen var kyrkan S:t Per avsedd att bli biskopskyrka. Den är sannolikt den äldsta av de tre stenkyrkorna och började uppföras på 1120–30-talen, vilket i så fall gör den till den troligen äldsta i mälardistriktet.

Bebyggelsen i Sigtuna växte upp längs Stora Gatan, vilken antas tidigt ha varit huvudgata/marknadsgata. Fortfarande har den samma sträckning som i begynnelsen. Även staden i övrigt har behållit sitt medeltida stadsmönster. Stadsplanen går tillbaka på den tomtutläggning som gjordes redan vid stadens anläggande. Utanför staden finns ett antal gravfält samt fler än 30 runstenar från 1000-talets senare hälft.

Mynt

Ännu har man dock inte påträffat de eftertraktade spår av det myntverk som antas ha legat i Sigtuna under Olov Skötkonungs och Anund Jakobs tid. Såsom framgår av myntinskrifterna har mynttillverkning skett i Sigtuna på 995–1020-talen. Av de få hittills påträffade mynten i kvarteret *Trädgårdsmästaren* är flera från betydligt senare tid. I september förra året inkom till KMK fyra mynt och en räkpenning: *slättringsbrakteat med S, Malmer KrS Åa, ca 1370-80; Kristina, Avesta, 1/4 öre 1654; Oskar II, 10*

Sigtunas ruiner i slutet av 1600-talet. Efter Erik Dahlbergs *Suecia antiqua*. Reprofoto ATA.

öre 1874; obestämbar myntfragment; perforerad räknepenny, Nürnberg, koppar, 1500-tal. Senare samma månad påträffades ett illa åtgånget mynt som visade sig vara engelskt: *Harold I, Jewel Cross 1035-38*. Nyligen inkom ytterligare två vikingatida mynt i fragmentariskt skick. Det ena kan bestämmas till *Köln, Otto I-III (936-1002)* och är det äldsta mynt som hittills påträffats i den nu aktuella grävningen. Det andra är ett *halvt fragment* och skulle av storleken att döma också kunna vara *tyskt*. Närmare bestämning kan dock eventuellt göras först efter rengöring.

Övriga mynt som har hittats i staden beskrivs i kommande volym av *Myntfynd från Uppland*, vilken nu föreligger i tryckfärdigt manuskript och inom kort kommer att ges ut av Kungl. Myntkabinetet inom projektet *Landskapsinventeringen*. Upplandsdelen har författats av Eva Wiséhn, KMK.

Den nuvarande undersökningen i Sigtuna beräknas vara avslutad i oktober 1989. Sedan vidtar efterbearbetning och publicering av grävningsresultatet. Det finns också planer att anordna ett underjordiskt museum på utgrävningsplatsen. Sigtuna museum ställer efter hand ut en del av de fynd

som den senaste utgrävningen givit. I samband därmed har museet publicerat ett kataloghäfte, som också beskriver bakgrund och arbetsmetoder vid undersökningen. Därifrån är en del av uppgifterna till denna artikel hämtade.

Monica Golabiewski Lannby

Ny vikingatida myntskatt från Gotland

Den 4 mars 1989 hittade lantbrukaren Hugo Stumle det som på Gotland betecknas som årets fynd. Fyndplatsen ligger på gården Stumles ägor, Alva socken. Skatten består nästan uteslutande av mynt, ca 1 310 exemplar, från framförallt Tyskland men även England, Danmark och andra länder. Nedläggningstiden ligger på 1060-talet. En närmare redogörelse för fyndets sammansättning samt fyndomständigheterna kommer att lämnas i septembernumret av *SNT*.

Kenneth Jonsson
Majvor Östergren

Tillägg Sigtuna!

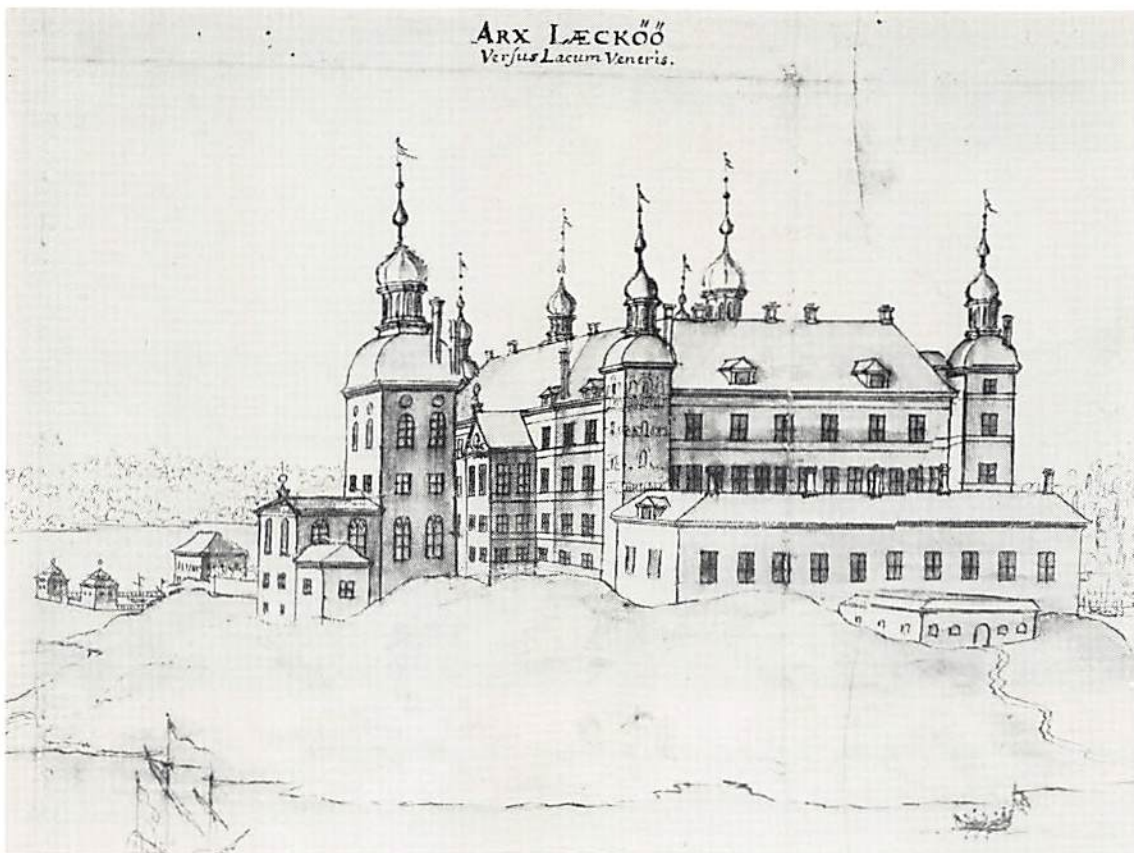
Ytterligare fem mynt har påträffats sedan artikeln skrevs. Fyra hittades tillsammans, troligen undangömda, i ett golv. Ett av mynten är en *Otto-Adelheid-Pfennig (991-1040)*, medan öv-

THÖRNSTRÖMS MYNT & SEDLAR AB

- Vi säljer bra svenska och utländska mynt till humana priser.
- Guldmynt för investering.
- Ny myntlista i maj – beställ utan kostnad
- Även:
Vykort -
Medaljer -
Fickur -
Smycken -
Antikt Silver

DROTTNINGGATAN 48
582 27 LINKÖPING
TEL. 013-13 54 65

riga ej går att bestämma före rengöring. Det femte myntet, ett lösfynd, är också en *Otto-Adelheid-Pfennig*.

LÄCKÖ SLOTT. Teckning av Erik Dahlberg (förlaga till Suecia Antiqua, c.1689). Foto ATA.

Under sommaren 1988 såg 130 000 besökare utställningen MEDELTID på Läckö Slott, där Kungl Myntkabinettet medverkade.

Kungl. Myntkabinettet ställer ut – i Mölndal och Paris, i Damaskus och på Läckö

Av Elsa Lindberger

Med begränsade möjligheter att arrangera egna utställningar tar KMK gärna i akt de tillfällen som bjuds att externt visa sitt material eller delta i större utställningsprojekt.

Sedan ett par år turnerar mellan Sveriges sparbanker en utställning om sparandets historia.

"Antika mynt med andra ögon" har under 1987-1988 visats i museer, banker etc på ett flertal platser i södra Sverige; senast flyttade den från Göteborg till Skara. Det är en specialutställning för synskadade, med sin pedagogiskt genomtänkta utformning njutbar och lärorik för alla som vill veta något om grekiska och romerska mynt.

På turné mellan svenska ambassader i Främre Orienten befinner sig, i samarbete med Svenska Institutet, en utställning med text på arabiska om islamiska mynt i jordfynd från vi-

kingatiden.

I det nya Mölndals Museum kan man se ett urval av den vikingatida "Stortfjällsskatten", som betyder mycket för det lokala historieintresset.

I utställningen "Irland - den hemlighetsfulla ön", SHM 17.3-14.8 1988, deltog KMK med numismatiskt material, liksom med ett föredrag i det symposium som ägde rum dagen efter öppnandet.

Axel Wallenbergs medaljer visades på Millesgården i samband med konstnärens 90-årsdag i maj 1988.

En utställning om Sven Hedin, ordnad av Folkens Museum (fd Etnografiska), turnerar i Japan med början i Tokyo. Där ingår även de många medaljer som Hedin under sitt liv hedrades med. De tillhör numera KMK och har lånats ut för detta tillfälle.

1000-årsjubileet av den ryska kyr-

kans grundande genom Vladimir den Stores kristna omvändelse och dop år 988 firas på olika sätt och på många platser: I Stockholm, Nationalmuseum, med ikonutställning, i Historiska museet med "Ryska kyrkan 1000 år - också ett stycke svensk historia"; i Paris, Musée Cernuschi, med "Hommage au Millénaire du Baptême de la Russie, ICÔNES ET MERVEILLES, Mille ans de tradition chrétienne". Till båda de sistnämnda utställningarna har KMK bidragit med material.

Sommarutställning på Läckö

Men det utan tvekan största evenemanget under det gångna året var utställningen MEDELTID på Läckö Slott, öppen från den 12 juni till den 21 augusti och sedd av 130 000 besökare. Varje sommar sedan 25 år tillbaka arrangerar Västergötlands Turistråd - med Gösta Vogel-Rödin som direktör och primus motor - en

Thalias Caroline

Av Eva Wiséhn

temautställning i Läckös rymliga slottssalar. Det medeltida Läckö som Skara-biskoparnas borg var en av utgångspunkterna för årets tema, som gick hand i hand med Skaras 1000-årsfirande men utvidgade det på ett storslaget sätt.

Bakom utställningen låg en lång tid av planering och förberedelser i samarbete med Statens Historiska Museer, Riksantikvarieämbetet, Kulturen i Lund, Göteborgs Historiska Museum, Gotlands fornsal m fl. Några praktföremål hade lånats in också från våra nordiska grannländer. I rikt utbud visades högklassig medeltida konst och konsthantverk, böcker, pergament-handskrifter, vapen och bruksföremål – allt presenterat i sitt historiska och sociala sammanhang, i ett samspel mellan föremål bild och text, ibland också uppbyggt som en hel miljö för att levandegöra på ett konkret och fattbart sätt.

KMK bidrog med ca 400 mynt: dels ett urval av en gotländsk silverskatt, belysande de vikingatida stormännens rikedomar och internationella handelskontakter, dels en "regentlängd" med 29 st mynt, från Olof Skötkonung fram till Sten Sture d y, arrangerade i en särskild monter i den sal som på olika sätt illustrerade kungamakten i det medeltida Norden. Där fanns även den sk Folkungapsaltaren, ett av det romanska bokmåleriets mästerverk, tillkommen i England på 1170-talet och en gång ägd av Birger Jarls andra gemål, drottning Mechtild. Nu var den utlånad till Läckö av Det Kongel. Bibliotek i Köpenhamn. Bland de många dyrgriparna visades såväl pergamentsbrev från Svenskt Diplomatarium, utlånade av Riksarkivet, som Magnus Erikssons landslag (1350) och Östgötalagen från Kungl Biblioteket. Tillsammans med mynten kunde beskådas den signetring med omskrift *Kanuti Regis*, som troligen tillhört Knut Eriksson (1173–95) eller Knut Långe (1229–34), samt vårt första rikssigill, "Riksklämman", för första gången använt 1439. Sigillbildens Sankt Erik, i rustning och krönt hjälm, bär på vapenskölden tre kronor. (Båda de sistnämnda föremålen tillhör SHM.)

I en annan sal skildrades "Lödöse – den västsvenska handelsmetropolen". Där visade KMK en serie med 7 st mynt slagna i gamla Lödöse, från Knut Erikssons LEDVS-brakteat till den L-brakteat som på 1300-talet

präglades för Magnus Eriksson eller Birger Magnusson. Präglingens verktyg och myntningsunderlag illustrerade den tekniska sidan.

En stadsmodell, konstruerad efter de senaste grävnings- och forskningsresultaten, visade hur det medeltida Lödöse bör ha sett ut. Sådana modeller fanns även av Visby, Lund och Stockholm – i Stockholms fall en rekonstruktion gjord efter Vädersolstavlan (1535) och den äldsta bevarade stadsplanen från 1620-talet.

Utställningens katalog under redaktion av Gösta Vogel-Rödin har utformats som en innehållsrik och mycket användbar handbok. Själva katalogtexten, ca 30 sidor sist i boken, ger en fyllig presentation av varje föremål och av de företeelser i medeltida liv och samhälle som motiverat utställningens disposition. Dessförinnan får man i ett antal artiklar (ca 150 s) medeltiden belyst från skilda aspekter och av en rad högt kvalificerade författare. Erik Lönnroth står för två hela avsnitt: *Källorna* och *Staten*. *Erikskrönikan* behandlas av Sven B Jansson. *Riddaren Lars Ulfsson* av Birgitta Fritz. Gunnell Vallquist skriver om *Medeltida fromhetsliv*, Lennart Karlsson om *Medeltida bildspråk*. Avsnittet om *Kyrkor, socknar och samhällsbildning* är författat av Lars Redin. *Krigsmakt och borgar* av Alf Åberg. *Den medeltida staden* av Hans Andersson. *Medeltida varor och handelsvägar* av Göran Dahlbäck, o s v.

Boken har tidigare anmälts av Lars Lagerqvist i SNT 8/88. Att vi här gör det ännu en gång beror bl a på att det bör bli känt, att den fortfarande går att köpa. Den är rikt illustrerad och kan varmt rekommenderas till alla som är intresserade av medeltidens konst och kultur. Omslaget visar krigaren under den höggotiska skulpturen av Sankt Olof från Frötuna kyrka i Uppland (nu i SHM). Den är från 1300-talets början och föreställer Sankt Olofs bane man i slaget vid Stiklastad år 1030.

MEDELID. LÄCKÖ SLOTT kan rekvireras antingen direkt från Västergötlands Turistråd, Box 213, 541 25 SKÖVDE (tel 0500-180 50) eller från Historiska Institutionen, docent Göran Dahlbäck, Stockholms Universitet, 106 91 Stockholm. Den finns (i skrivande stund) ännu att köpa också i butiken i Statens Historiska Museum, Box 5405, 114 84 Stockholm, tel 08-783 94 00. Pris 100 kr.

"Igår grät jag i två hela timmar på operan, då Alceste för första gången spelades: fru Müller debuterade, man kan säga, att man förut hwarken sett något spektakel eller någon aktris i Sverige. Hela parterren snyftade, och alla vackra ögon voro gömda bakom solfjädrar." Detta skrev Johan Henric Kellgren (1751–1795), det gustavianska skedets ledande kulturpersonlighet – som diktare, kritiker och idédebattör.

Vem var då denna fru Müller för vilken ögon tårades?

Hon var en av sin tids största sångerskor och skådespelerskor, i Sverige känd under namnet Karolina Fredrika Müller. Fru Müller, född Halle, föddes i Köpenhamn den 5 februari 1755 och avled på Djurgården i Stockholm 1826.

Hennes tidiga familjeförhållanden är dunkla men man vet att hon vid sex års ålder kom som ballettelev till Kongl. Teatern i Köpenhamn. Vid teatern fick hon tidigt utföra barnroller och blev mycket snart publikens stora idol.

1774 gifte sig Caroline med en ung "commerce-sekreterare" och kompositör Thomas Christian Walter. Deras äktenskap blev kort och olyckligt och snart stod unga fru Walter ensam, men mer populär än någonsin.

På grund av sin stora popularitet, grundad på hennes skicklighet i framträdandet och hennes skönhet, förekom hon flitigt i stadens skvaller. Hon kallades för "Thalias Caroline". Emellertid intrigerades det mycket mot denna högt uppburna konstnärinna. Självaste statsminister von Eickstedt ville för sin älskarinnas, aktrisen fröken Möller, skull utverka att fru Walter försvann från teatern så att fröken Möller kunde få de stora rollerna. Till hans "lycka" gick fru Walter och förälskade sig i den tyske violinvirtuosen Christian Friedrich Müller. von Eickstedt ordnade 1780 att denne tysk utvisades. Som väntat flydde Caroline i april samma år tillsammans med Müller. De kom till Göteborg, där de gifte sig.

Konung Gustav III, vilken hade sett och upplevt Caroline i Köpenhamn 1771 och där blivit helt betagen i henne, lät omedelbart skicka efter paret Müller och anställde dem båda vid

Kongliga teatern i Stockholm. Caroline anställdes som sångerska och skådespelerska och hennes man som andre konsertmästare.

Fru Müller gjorde så sin debut i februari 1781 i titelrollen i Glucks opera *Alceste* och det var denna debut som Kellgren såg.

Emellertid hade ännu inte allt ordnat sig för Caroline och hennes man. Då de levde över sina tillgångar under detta första år i Sverige tvingades de fly undan sina kreditorer. Flykten ägde rum mitt under förberedelserna inför invigningen av det nya operahuset. Under ca ett års tid ägnade de sig åt att ge konserter i andra länder och hamnade till slut i London.

Trots deras svek och kontraktsbrott ville dock konung Gustav III ha dem tillbaka till teatern, varför han lät det svenska sändebudet vid det engelska hovet, friherre von Nolcken, leta reda på paret. De försäkrades att inga åtal skulle väckas mot dem och de fick båda tjänst vid operan.

Caroline Müller stannade vid operan fram till dess indragning 1806 och fungerade därefter, mellan åren 1812-1815, som lärare för teaterns elever. Bland damerna vid teatern ansågs fru Müller som den främsta begåvningen.

Sitt sista framträdande gjorde hon - som Kristina Gyllenstierna i "Gustaf Vasa" - i samband med kronprins Karl Johans ankomst till Sverige i november 1810.

"Hennes röst (en mezzosopran) var ingenting utomordentligt - yttrar en antecknare - och skorningen i hennes organ stötte vid första åhörandet. Dessa brister glömdes likväl i hennes föredrag, genom det intagande i hennes spel, den sanning, känsla, uttryck och energi, hon visste inlägga i allt, hvad hon både sade och gjorde."

Under sin tid vid teatern utnämndes Caroline Müller till hovsångerska och invaldes 1788, jämte sin make, som ledamot av Musikaliska akademien.

Denna så betagande aktrix blev naturligtvis ofta avporträtterad. Det finns både målningar och teckningar utförda av den tidens stora konstnärer t ex Jens Juel, Terkel Kleve och Leonard Henrik Roos.

I Nordiska Museets samlingar finns det en vaxpoussering, brunt vax mot skifferskiva, inköpt hos Bukowski 1897. Vaxpousseringen har 16 cm diameter och är inramad i en för 1790-1800-talet tidstypisk ram.

Caroline Fredrikke Halle, sedermera fru Müller. Punktgravyr utförd av Terkel Kleve (1743-1797) efter teckning utförd av Cornelius Höijer (1741-1804). Kungl. Biblioteket.

Karolina Fredrika Müller. Vaxpoussering utförd av Carl Enhörning. Nordiska museet inv.nr 82 721.

Pousseringen är utförd av medaljkonstnären Carl Enhörning (1745–1821) vilken ofta använde vaxpousseringar i förarbetet till medaljer och medaljonger, men också utförde dylika som porträtt på beställning.

Enhörning kritiserades för att återge en "vardaglighet i uppfattningen" av sina modeller eftersom han, tvärt emot den heroiska och idealiserade tidsandan, åstadkom en viss realism i sina porträtt. Möjligen är hans porträtt mer porträttniska än andra samtida.

Rent konstnärligt är det en mycket väl utförd bild i gustaviansk anda. Även om anletsdragen inte är heroiskt förskönade har det blivit ett gracilt porträtt utan för många detaljer.

Enhörning vistades i Köpenhamn mellan åren 1779–84, och bodde där mellan 1781–82. Han var under denna tid redan etablerad medaljkonstnär och utförde bland annat medaljer över det danska konungahusets medlemmar. Under denna tid i den danska huvudstaden kan han naturligtvis ha sett, kanske to m avporträtterat, Caroline som kan ha haft med sig vaxpousseringen när hon flydde till Sverige. Men han kan också ha utfört porträttet i Stockholm.

År 1785 flyttade Enhörning till Stockholm där han, trots att han aldrig fick någon offentlig tjänst, blev flitigt anlitad. Han utförde ca 175 medaljer.

Referenser

Behrens, C: Walter, Caroline. *Dansk Biografisk Handleksikon*, Köpenhamn 1926.

[Eichho]rn, [C]: Müller, Karolina Fredrika. *Nordisk Familjebok*, Stockholm 1913.

Engländer, R: Müller, Carolina Fredrika. *Svenska Män och Kvinnor*, vol. 5, Stockholm 1949.

Hofberg, H: Müller, Carolina Fredrika. *Svenskt Biografiskt Handlexikon*, Stockholm 1906.

Nordensvan, G: *Svensk teater och svenska skådespelare. Från Gustav III till våra dagar*. Stockholm 1917.

Rasmusson, N-L: Enhörning, Carl. *Svenskt Konstnärslexikon II*, Malmö 1953.

FRÅGE- SPALTEN

Fråga:

Framlidne hovintendenten Karl Löfström gav mig ett par år före sin död 1964 några klichéer till ett antal artiklar. bla här avbildade (den tekniska kvaliteten är dock dålig).

Enligt konseljbeslut den 24/3 1893 (ecclesiastikdep.) tilldelades *Jonas Wäxlund*, vaktmästare vid universitetet i Uppsala, där han tjänstgjorde vid myntkabinettet och museet för nordiska fornsaker, en medalj i guld av femte storleken med inskrift "FÖR LÅNGVARIG OCH TROGEN TJENST VID UPSALA UNIVERSITET", att i det sedvanliga högblåa bandet med gula kanter bäras på bröstet.

Medaljen, vars inskrift 1941 normaliserades till "För långvarig och trogen tjänst" (bekräftat i kungligt brev till myntverket 19/1 1951), tillhör våra mindre kända och brukade. Dess förekomst har antytts i några riksdagsmotioner under senare år (1973:1853 av Ove Nordstrandh samt 1984/85:2327 och 1987/88:A616 av Birger Hagård). Löfström har tydligen behandlat den – av klichéerna att döma – i något sammanhang. Då jag hoppas kunna utreda dessamma, vore jag tacksam för om någon av läsarna kunde lämna upplysningar om den löfströmska artikeln: uppgift om tidning och datum räcker och kan sändas till red.

Löfström samlade alla sina artiklar i tjocka klippböcker. Vet någon vart dessa tagit vägen efter fru Signe Löfströms bortgång några år senare?

I ett "genmäle" till sedermera fil dr

Torgny Lindgren i NNUM nr 8, okt 1944, s 107, hänvisade Löfström till "ett på Ähln & Åkerlunds förlag planerat medaljverk, i vilket vi bägge medarbetar". Detta utgavs visserligen aldrig, men känner någon läsare till närmre detaljer därom och ev förekomst av levererade manuskript?

Leif Pahlsson, Göteborg

Kommentar II

med anledning av Anders Frösells insändare (SNT 1987:3, s 55) om kopian av ett Anund Jakob-mynt och svaret (SNT 1988:8, s 238) som påvisade att den var en av J. Pedersens i Borås' präglade kopior (med stålstamp).

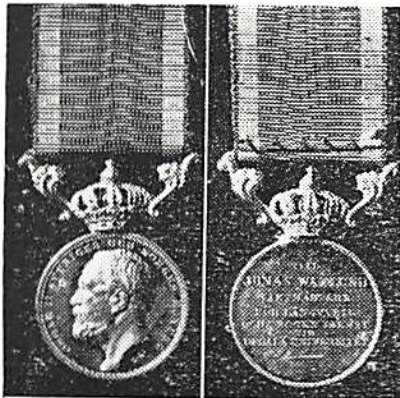
I Antikvarisk-Topografiska Arkivet förvaras ett foto, taget någon gång ca 1950. På kartotekskortet står följande att läsa:

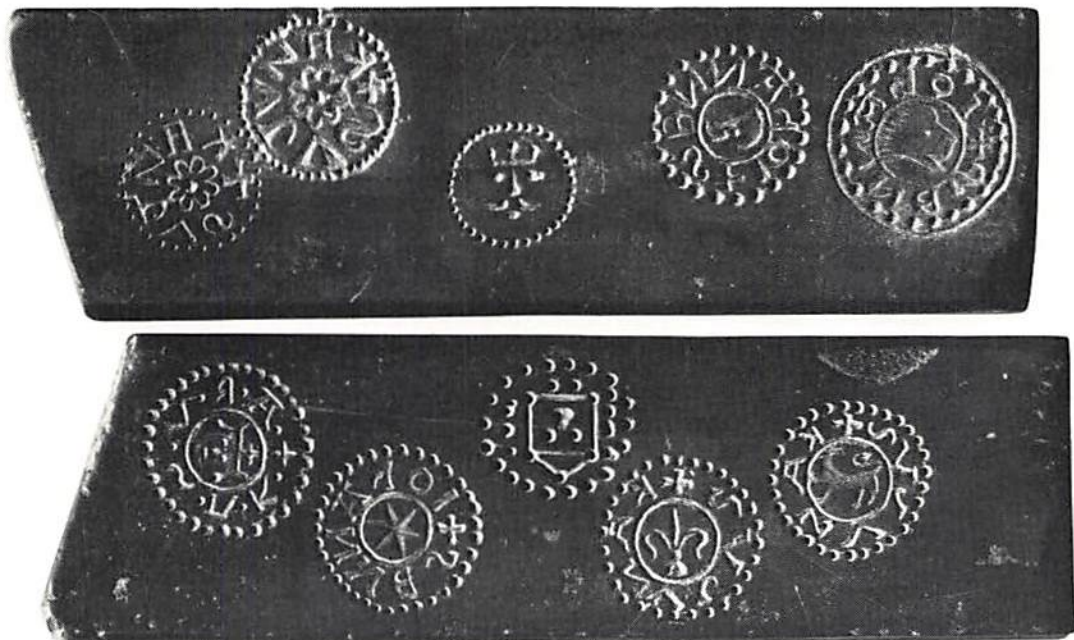
Myntstamp i skiffer. Dubbelsidigt graverade stamper för brakteatprägling, utförda av John Pedersen, Borås.

Under 1940-talet blev debatten ganska het på grund av Pedersens tillverkning av myntkopior för samlare (de utgavs aldrig för något annat när de såldes av honom), eftersom motståndet mot dylika vuxit sig allt starkare under 1900-talet. Annars kan man säga, att Pedersen följde en gammal tradition alltsedan ca 1700, då kopior av sällsyntheter framställdes efter kopparsticken i Brenners *Thesaurus* för att fylla luckor hos samlarna. Även då torde det ha varit sällsynt att dessa utgavs för att vara äkta – i första ledet.

Det är allmänt sett märkligt, hur fort kopior förvandlas till "äkta" mynt och det är just detta, som gör dem så farliga. Alla äldre samlare erinrar sig väl de "privata myntverk" i Gnosjö resp Norrahammar som för ett par decennier sedan framställde kopior av plåtmynt, eller de falska Gävle-riksdalarna något senare; priset togs emellertid av en mycket dålig kopia av Ulrika Eleonoras dukat (inte ens av guld!) som hade strykande åtgång på bondauktioner på 70-talet.

När en stor amerikansk samling av svenska mynt skulle säljas – ägaren hette T. James Clarke – tryckte den kände, numera avlidne mynthandlaren A. Kosoff ett häfte på 28 illustrerade sidor, betitlat *The Coinage of Sweden* (Encino, Calif. 1961).* Vid närmare granskning visade den sig även omfatta fyra folkvandringstida smyckbrakteater, alla kopior (en av dem av

Skifferplatta (?) med positiva kopior av medeltida svenska brakteater, tillverkade för J. Pedersen, Borås, på 1940-talet. Foto ATA.

Vadstena-brakteaten med äldre runraden, som stals på 1930-talet från Statens historiska museums konservering) samt ett stort antal medeltida brakteatpenningar i guld (!). Flera av dem var identiska med "kopior" som återfinns på den här avbildade skifferskivan. Dessutom utbjöds – också de i guld – anglosaxiska pennies från York, Svante Nilssons örtug på fyrkantig platt och Gustav Vasas 12 öre klipping 1543.

Utan att göra anspråk på fullständig redovisning hänvisas läsaren till Pedersens lagerkataloger, tex oktober 1948, s 18–19, där smyckebrakteater utbjuds som nr 4477 h, i och j, en ko-

pia i guld, delad, av Anund Jakobs sigtunapenning, "faksimil" av Erik Knutssons brakteat i silver och Johan Sverkerssons i guld, så även från Erik Eriksson och Knut Långe (nr 4487 b och flera följande). Särskilt intressant är här nr 4489 a, en kopia av en då nyfunnen tvåsidig penning från Lödöse, slagen under Magnus Eriksson; den hade påträffats under golvet i Vassända-Naglums kyrka och publicerats 1946 i Fornvännen av N.L. Rasmusson. Felaktigt kallas den här för "brakteat" samt anges, att man för 6 kr kunde få "faksimil av åt- och fränsida". Även "faksimil" av drottning Margaretas föregivna (i själva verket 50 år äldre och norska) Örebro-penning fanns att få för 5 kr i kopia. Katalog nr 8 (1951) bjuder också på kopior (s 34–, 37 m fl). Här återfinns Gustav Erikssons 18 penningar klipping i "gammal vacker gravering" för 30 kr och "ny gjutning" för 1:50. Gyllen 1528 i kopia utbjuds också liksom 1/2 daler 1534 m.m. En text på s 35 kan vara värd att citera:

Faksimil av sällsynta, brakteater o.a. mynt som för samlare och muséer är oåtkomliga kunna levereras. Samtliga slagna för hand med handgraverade stamper. Förnäma konstverk. Med detta "konstverk" menas sådant arbete som av andra personer ej tidi-

gare tillverkats. Befintlig guld- eller silverstämpel kan bortklippas om man anser den misspryder.

- 8357 Brakteater, skånska, danska, svenska m fl. à 2.00
8358 Dito några olika finnes (föremål av 23 karats guld får numera ej tillverkas.) Guld à 7.00

Föregående kan kallas skådemynt. Mynt av guld slogs ej i Skandinavien vid denna tid.

Klart är, att den härinvid avbildade skifferskivan med mynt (positiva) ej kan vara ett präglingsverktyg, eftersom Pedersen själv säger, att alla slogs "för hand med handgraverade stamper". Skiffer är sprött – om det nu alls rör sig om detta mineral. Snarare kan det vara fråga om stampprov före härdning, nedtryckta i tex brun gips, som sedan stelnat.

Mot detta skulle tala, att alla inskrifterna är retrograda. Naturligtvis kan man tänka sig, att fotot är taget med fel belysning, så att gravyren i själva verket är fördjupad. Utan att ha sett originalen finner jag dock spekulationer en smula fruktlösa. (Per Österlund i Borås har vänligen meddelat, att inga av verktygen finns kvar.)

* Se härom min anmälan i Nordisk numismatisk Unions Medlemsblad 1962, s 34 f.

HÅKAN WESTERLUND
MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel 08 - 11 08 07

Beskrivning av myntkopiorna:

Övre raden från vänster:

- 1) Knut långe (1229-34), brakteat med ros och inskrift (retrograd, liksom de följande) + KANTVS. LL IV A:7.
- 2) Liknande, men större och +KANVTVS.
- 3) Fantasi-mynt, inspirerat av Brenner Tab. I:1 ("Olof trätälja"), men som aldrig existerat som äkta prägling. Jfr LL s 175 f. och fig. 2.
- 4) Johan Sverkersson (1216-22), brakteat med fågelhuvud (uppochnervänd) och +IOHANNES. LL III:4
- 5) Samme regent, men lejonhuvud. LL III:3.

Nedre raden från vänster:

- 1) Knut långe (1229-34), brakteat med krönt huvud och +.A.R.V.S.A.R. LL IV A:1.
- 2) Johan Sverkersson (1216-22), brakteat med stjärna och IOHANNES, LL III:2a.
- 3) Knut Eriksson (1167-96), brakteat med degenererat, "husliknande" huvud, här uppochnervänd. LL I A:13a.
- 4) Knut långe (1229-34), brakteat med fransk lilja och +KANVTVS. LL IV A:5.
- 5) Densamme, men stående lejon. LL IV A:4.

LL = Lagerqvist, Lars O.: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid*. . . . Stockholm 1970.

Vem var Pepita? eller snålhet mot UUM 1905

Följande notis ur Nya Dagligt Allehanda 18.9.1905 visar på bristande förståelse för Uppsala Universitets myntkabinetts behov. Ännu i dag väntar denna förnämliga institution på sin ordinarie personal!

Uppsala universitets riksdagspepita. Uppsala universitets sk pepitakomité, som genomgår af fakulteter och sektioner framställda förslag till begäran af riksdagsanslag, innan desse behandlas af konsistoriet, har afgifvit följande förslag:

För humanistiska sektionen afstyrker pepitakomitén det begärda anslaget till en professur i pedagogik med 2 röster mot 3. Vidare afstyrkes enhälligt det begärda anslaget på 560 kr till en amanuens vid myntkabinetet.

Pepita var tidigare benämningen på myndighets årliga anslagsskrivelse till K. Maj:t, dvs i realiteten till resp departement. Skämtsamt byråkrater emellan talades ofta om "Pepita", vilket tydligen oavsiktligt blivit notisjournalistens formulering.

LLt

Brödrafolkens skilsmässa 1905

ägde som bekant rum i fredliga former, även om många hårda ord yttrades (på båda sidor om kölen) både före och efter 7 juni (1905), då Norge uppsade unionen. Givetvis blev det snart aktuellt att tänka på att ändra myntens utseende men i själva verket kom det att dröja till dess att Haakon VII blev erkänd som den nye monarken. Här följer en spydig liten notis i Svenska Dagbladet den 30 juli samma år:

De nya norska mynten. Norska finansdepartementet har på förfrågan meddelat, att man varit betänkt på att ändra prägeln på de norska mynt, som bära konungens bild. Emellertid har man tills vidare låtit sig nöja med att upphöra att prägla några mynt med den gamla bilden. När man anser tiden inne att upptaga präglingen på nytt, skall man emellertid utlysa en täflan om förslag till en annan prägeln. I år skola inga mynt mer präglas.

Det låter af notisen, som om norska finansdepartementet ämnade på egen hand upphäva det lagstadgade fria utmyntningsinitiativet med afseende på guldmynten. Men det är förmodligen inte meningen.

Att man i Norge fn mest funderar på sådana storverk som frimärkens och mynts förändring, skadar icke. Man skall nu utlysa täfling om ny prägeln på mynten. Att denna prägeln, om den blir af samma slag som 7-juni-revolutionens, blir en ovanligt ful prägeln, därom borde vi kunna vara eniga. Jag skall täfla med ofvanstående förslag.

Inskrifterna är svårlästa och återges därför här.

Åtsidan: kring karikatyrerna av Björnsterne Björnson läses PRÆTEREA CENSEO UNIONEM ESSE DELENDAM (=för övrigt anser jag, att unionen bör förstöras).

Frånsidan: Valören 1 ÖRE omges af INLÖSES ICKE VID ANFORDERAN AF MICHELSEN & Co.

Den store norske skalden Björnson var en uttalad unionsfiende, varför hans karikatyr fått pryda åtsidan. Citatet är naturligtvis hämtat från Cato d:s ständigt upprepade sentens i den romerska senaten, "Praeterea censeo Carthaginem esse delendam". Michelsen (1857-1925) med Peter Christian i förnamn var statsminister i Norge under hela unionskrisen.

LLt

FRÅN KUNGLIGA MYNTKABINETTET

Franska revolutionen 1789-1989

är det inte oväntade ämnet för en utställning som öppnas i Kungl. Myntkabinetet i sommar - tillgänglig för allmänheten från 14 juli - och som omfattar bilder, mynt, medaljer, sedlar, polletter och andra föremål. En liten katalog utkommer samtidigt; när detta skrives är priset inte fastställt.

"Ur dolda gömmor"

har uppskattats av många besökare. Den står kvar över sommaren.

Statsbudgeten i 400 år

kommer i juni att ställas upp i Karlstad i samband med riksdagens besök där. Sedan är det fritt fram att beställa denna utställning till intresserade museer, banker, föreningar osv. OBS! Den kräver 3 m takhöjd. Övriga upplysningar per tel. 08-783 94 29.

Antika mynt med andra ögon

har nu visats på många platser i södra Sverige och glatt såväl synskadade som andra. När detta skrives vet vi att den skall visas i Gamleby och i Lund under sommaren, men tyvärr inte under vilka dagar.

Vetenskapsakademien

har som bekant jubilerat med en stor utställning i Naturhistoriska riksmuseet, Frescati, Stockholm. För att inte denna akademis insats för medaljkonsten skall glömmas bort ordnar Kungl. Myntkabinetet under sommaren en mindre utställning av dess medaljer.

Internationellt CNS-symposium i Sigtuna 1-4 juni

Sveriges internationellt sett intressantaste forskningsmaterial inom det kulturhistoriska fältet är de vikingatida myntfynden. Som bekant publiceras myntfynd och forskningsresultat i de båda serierna *Corpus nummorum saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt* (1975 ff) respektive *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis* (1961, 1968, Nova series 1987 ff). Bearbetning och publikation sker inom ramen för forskningsprojektet "Mynt från vikingatiden funna i Sverige" vanligen kallat "CNS"-projektet, efter begynnelsebokstäverna i huvudpublikationens tre första ord. Projektet leds av Vitterhetskademiens CNS-kommitté, med undertecknad som sammankallande och huvudredaktör. Projektsekreterare och biträdande redaktör är fil. dr Kenneth Jonsson. Det nu aktuella forskningsprojektet i Sigtuna har fått namnet *Viking-Age Coinage* och vänder sig i första hand till specialister inom vikingatidens arabiska, bysantinska och västeuropeiska mynthistoria. Symposiet organiseras av Vitterhetskademien, Kungl. myntkabinetet och Numismatiska forskningsgruppen-Numismatic Institute. Projektet stöds av den internationella numismatiska kommissionen och möjliggörs ekonomiskt genom bidrag från Gunnar Ekströms stiftelse, Sven Svenssons stiftelse, Svenska institutet och Sigtuna kommun. Svenska numismatiska föreningen medverkar genom en kvällsmottagning på Sigtuna museum invigningsdagen.

I samband med symposiet har ett 20-tal forskare från östländerna inbjudits att tillbringa en vecka i Sverige: 4 dagar i Sigtuna och 3 dagar i Stockholm för studier vid Kungl. myntkabinetet. Huvuddelen av symposiekostnaderna gäller de inbjudna östforskarna. Övriga deltagare måste själva betala större delen av sina kostnader.

Ett 40-tal forskare från 15 länder har anmält sig och nästan lika många kommer att hålla föredrag. Bland föredragshållarna kan som exempel nämnas A. Fomin, Moskva (Written Arabic sources), T. S. Noonan, Minneapolis (Dirham exports), J. Hásková, Prag (Scandinavian influence), B. Kluge, Berlin (Überlegungen zu den

Otto-Adelheid-Pfennigen), M. Metcalf, Oxford (Anglo-Saxon material in Northern hoards), M. P. Sotnikova, Leningrad (Imitations of Jaroslav srebro), M. Archibald, London (Peking and bending), I. Leimus, Tallinn (Probemarken), R. Kiersnowski, Warszawa (Herrschaftszeichen).

Symposiet äger rum på Sigtunastiftelsen vars kapacitet är begränsad. Maximalt 50 personer kan tas emot för helpension, delvis i enkelt utrustade sovrum. Platserna måste i första hand reserveras för utländska deltagare. De flesta svenska forskare måste själva ordna kost och logi. Föreläsningssalen rymmer ca 90 personer. Universitetsstuderande och andra intresserade bör därför utan svårighet - möjligen med undantag för invigningsdagen - kunna få plats i föreläsningssalen.

Programmet är ännu så länge preliminärt. Vi vet ju till exempel inte hur många östforskare som verkligen kan komma! Ett mera definitivt program kan beräknas föreligga i början av maj. Upplysningar om detta lämnas av Kenneth Jonsson, tel. 08-783 94 41 och Inger Hammarberg, tel. 08-783 94 34.

Brita Malmer

GYNNA
SVENSK
NUMISMATISK
TIDSKRIFTS
ANNONSÖRER

Nya betalningsmedel - alltså impopulära

Den som sysslat med "myntpsykologi" lär sig snart, att allmänheten alltid avskyr utbyte av mynt och sedlar; de gamla är alltid vackra och kvalitetsmässigt överlägsna de nya, som dessutom är fula och smaklösa... Fenomenet går tillbaka ända till antiken - man kan se hur handelsmynt av typ Athens tetradrachm som spreds vida kring Medelhavet. Endast mycket långsamt förändrades typen stilmässigt; motivet var detsamma i ett par århundraden. I nyare tid kan man erinra om Maria Theresia-talern med årtalet 1780, som ännu präglas. Köpmän i Afrika och Främre Orienten vägrade ta emot exemplar där inte antalet pärlor i kejsarinnans halsband stämde överens!

I nedanstående notis, som huvudsakligen handlar om inlösen av skadade sedlar och mynt, skiner insändarens ogillandet av den nya femkrone-sedeln igenom:

FRIA ORD

"Femmornas" inlösen

Som insändaren härav i riksbanken blivit vägrad inlösen af tvenne halvvar af de i rörelse nu senast utsläpta femmorna, af det skäl att de hade olika nummer, men dylik inlösen förut förekommit, frågas, hvad anledningen kan vara att nu, då de senast utkomna femmorna äro mycket sämre än de gamla och i följd deraf lättare sönderrifvas, vägra dylik inlösen? Samma förhållande är det med brons- och silvermynten. Om ett sådant mynt är aldrig så litet skadadt, kasseras det genast i riksbanken, ehuru väl banken, men icke den enskilde, borde drabbas af den lilla förlust, som derigenom möjligen kan komma att uppstå.

Bankkassör.

5-kronors-sedlar, dels typen från 1879, dels den nya från 1890, gällande i om 1987. Riksbankens samling. Foto ATA. Förminskade.

Om du vill göra en fråga om ett mynt eller något annat föremål i din egen eller någon annans samling eller du vill diskutera någon uppgift i den numismatiska litteraturen, så skriv till SNT:s FRÅGESPALT.

Skicka gärna med ett tydligt foto av föremålet. Avritningar, blyerts-kalkeringar och sådant duger inte.

Men skicka inte in frågor rörande samlarvärdet på dina föremål. Frågor om värdet vill vi inte besvara, där vänder man sig till Handelskammarens värderingsman på din ort.

Skriv helst på maskin och bara på en sida av papperet. Under-teckna med namn och adress; anonyma brev publiceras inte.

80 000 omnibuspolletter

År 1887 i Paris tillkallades polisen till en bostad för att konstatera, att en gammal man hade begått självmord. I hans bostad, där annars allt rörde den största fattigdom, fann man en högst egendomlig samling, bestående av inte mindre än 80 000 omnibuspolletter och kontramärken, omsorgsfullt ordnade efter färdlinjer och år, allt i från de gamla omnibuspolletterna från Ludvig Filip's tid till de elektriska spårvagnarnas polletter från världsutställningen i Paris 1878.

Samlingens vidare öden är okända.

IW

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-11 50 81

UR STYRELSENS ÅRS- BERÄTTELSE FÖR ÅR 1988

Styrelsen har från årsmötet 1988 haft följande sammansättning:

Ordf T Sundquist, v ordf M Grejjer, sekr R Sjöberg, kassaförv U Nordlind.

Övriga: A Frösell, B Rådström, U Ström.

Suppleanter: K Jonsson, I Wiséhn, K Holmberg, G Wahlquist.

Styrelsen har under året hållit 8 protokollförda sammanträden.

Utöver styrelsen har arbete pågått i olika kommittéer.

Beträffande verksamheten under året hänvisas till vad som publicerats i *Svensk Numismatisk Tidskrift* och i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*.

Sven Svenssons stiftelse för numismatik:

Föreningens ordinarie representanter i stiftelsen har varit T Sundquist, N-U Fornander och U Nordlind, suppleanter har varit K Jonsson, A Frösell och F Olrog. Kontrollant för samlingarna har varit T Sundquist.

Gunnar Ekströms stiftelse för numismatik:

Föreningen har representerats av U Nordlind (ordinarie) och B Tarras-Wahlberg (suppleant)

Medlemmar

Den 31 december 1988 uppgick föreningens medlemsantal till 923 juridiska och enskilda medlemmar.

Föreningens ekonomi framgår av vinst och förlusträkningen.

Medlem som önskar en fullständig årsberättelse kan vända sig till kansliet.

**SPECIE
MYNTHANDEL HB**

**Köper och säljer
Mynt • Sedlar • Medaljer**

*Spec. Äldre svenska kopparmynt.
Sedlar före 1900.
Kommissionsuppdrag – Auktioner.*

Storgatan 19, Box 69
574 01 VETLANDA
Tel 0383-153 01

Balansräkning för Svenska Numismatiska Föreningen

	31.12.1987	31.12.1988
Tillgångar		
Kontanter	2.034:85	433:55
Postgiro	47.873:18	144.681:53
Banktillgodohavanden	444.254:64	455.149:14
Obligationer	597.032:10	477.032:10
Aktiefond	—:—	200.000:—
Inventarier	1:—	1:—
Föreningens medaljsamling	1:—	1:—
Föreningens bibliotek	1:—	1:—
Lager: samlarmynt	11.164:17	12.559:02
samlarmedaljer	7.637:—	7.439:—
samlarjetonger	1.000:—	10.350:—
boklager	1.000:—	1.000:—
Fordringar	—:—	275:50
Summa	1.111.998:94	1.308.922:84
Skulder och eget kapital		
<i>Donationsfonder och andra fonder</i>		
C W Burmesters medaljfond	80.057:15	76.515:40
C W Burmesters förlagsfond	135.919:—	165.744:—
N L Rasmussons stipendiefond	39.333:30	42.551:30
<i>För särskilda ändamål reserverade medel</i>		
Bidrag till utgivande av NM 32:2	12.087:—	—:—
Förlagsfond för utgivning av skrifter	73.851:25	73.851:25
Belöningsmedaljers fond	9.228:20	9.228:20
Dokumentation av Sven Svenssons samlingar	5.254:50	—:—
<i>Övriga skulder</i>		
Källskatt	11.387:—	3.551:—
Diverse skulder	10.334:50	77.088:07
Utgiftsrester	—:—	2.450:—
<i>Balanserade medel</i>		
Förskottsbetalda medlemsavgifter	33.340:—	29.690:—
Prenumerationsavgifter för NNUM	4.250:—	4.145:—
Förskottbetalningar på samlarmynt	—:—	5.010:—
Föreningens eget kapital	696.957:04	819.098:62
Summa	1.111.998:94	1.308.922:84
Börsvärde på aktiefonden 31.12.1988	199.166:—	
Börsvärde på obligationerna 31.12.1988	567.650:—	

Vinst- och förlusträkning för Svenska Numismatiska Föreningen för räkenskapsåret 1.1.—31.12.1988

Inkomster

Medlemsavgifter
Årsavgifter

119.765:—

Intäkter av kapital

Räntor å bankräkningar och obligationer 79.924:13
Nettovinst vid inlösen av obligationer 18.998:—
Nedskrivning av obligationers värde — 18.998:—

79.924:13

Försäljningsresultat

Jetonger 2.376:75
Medaljer 749:—
Auktioner 10.739:46
Litteratur 52.727:56
Medlemsnålar 140:—

66.732:77

Övriga inkomster		
Porton	4.220:88	
Diverse inkomster	1.970:—	
		6.190:88
Summa inkomster		272.612:78

Vinst- och förlusträkning för Svenska Numismatiska Föreningen
för räkenskapsåret 1.1. – 31.12.1988

Kostnader

Personalkostnader

Löner 49.369:— 49.369:—

Övriga kanslikostnader

Lokalkostnader:

Hyra 14.626:—
Försäkringar 897:—
El 617:—
16.140:—

Kontorsomkostnader

Telefon 1.423:—
Kontorsmateriel 2.382:10
Tryck, foto 2.636:—
Allmänna omkostnader 1.252:50
7.693:60 23.833:60

Föreningsverksamhet

Avgift till Nordisk Numismatisk Union 845:20

Avgifter till Internationella Numismatiska
kommissionen m fl föreningar 911:30

Årsmöte, klubbaftnar, representation,
gåvor, mässor:

Årsmöte 2.631:—
Representation, gåvor 1.814:—

4.445:—

Biblioteket (inbindning, inköp) 2.921:82

Kompletteringsköp till föreningens

egen medaljsamling 3.856:90

Juridisk rådgivning 13.371:30

26.351:52

Tidskrifter

SNT 120.806:75

Bidrag från S Svenssons

stiftelse f numismatik — 75.000:— 45.806:75

NNUM 2.682:37

48.489:12

Försäljningsresultat

Samlarmynt 2.427:96 2.427:96

Summa utgifter 150.471:20

Överskott att tillföras kapitalet 122.141:58

Summa 272.612:78

FRÅN LÄSE KRETSEN

En tillrättaläggning

En liten påpekan om SNT nummer 1, 1989. Där påstås att vårt minsta guldmynt som använts och cirkulerat i landet är 5 mark respektive 1 mark. Då bör man uppmärksamma att 1/4 dukaten som präglats i mycket små upplagor från 1692–1755, har storleken 13,3–14,4 mm och väger endast 0,87 gram. Från Karl XI – Adolf Fredrik.

Med vänlig hälsning

Anders Hagström, Adolfsberg

Vi tackar vår uppmärksamme läsare! Dock bör påpekas att 1/4 dukat innehåller 0,85 g guld, men 3 mark 1590 endast 0,73 g.

Red.

Vårt minsta guldmynt – 1/4 dukat. Kungl Myntkabinettet. Foto ATA.

**BEGÄR FÖRTECKNING
ÖVER LITTERATUR TILL SALU
HOS SNFI
SKRIV eller RING 08 - 667 55 98**

Adressändring

Använd postens adress-
ändringsblankett, som du
sänder till:

Svenska
Numismatiska
Föreningen
Östermalmsgatan 81
114 50 STOCKHOLM

**SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS
MEDLEMSNÅL
kan rekvideras från kansliet!
Pris: 20 kr + porto**

RECENSIONER

Michael North: Die Medaillen der Brandenburg-Preussen-Sammlung Christian Lange. Erster Teil: Von den Anfängen bis 1713. Christian-Albrechts-Universität zu Kiel. Numismatische Abhandlungen. Erster Band. Kiel 1986. 405 s, 188 Abb.

Det är en, även ur nordisk synpunkt betydelsefull samling, som härmed presenteras med det första av planerade tre band. Vid upplagningen av sin samling tog Christian Lange med inte blott medaljer utan även "schaualters" och dukater. Den höga kvaliteten på samlingens objekt kommer väl till sin rätt, eftersom samtliga avbildningar är i färg, något som låter särskilt bronsexemplarens patina fint framträda.

Av bandets 188 objekt har inte mindre än 40 svensk anknytning. Vårt nederlag vid Fehrbellin 1675 presenteras med en fin serie. I inledningen anför denna också som ett utmärkt exempel på Brandenburg-kurfurstens mästertliga sätt att propagandistiskt utnyttja detta andra rangens slag för sina syften. Eftersom Lange-samlingen omfattar även medaljer över bortgifta Brandenburg-prinsessor, så finner vi i detta band också medaljer över Maria Eleonora, Gustaf II Adolfs gemål.

Langes Brandenburg-Preussen-samling är, med många unika pjäser, den förnämsta inom tyska förbundsrepubliken. I inledningen sägs, att samlingen nu blir "nicht allein -- einer breiteren Öffentlichkeit vorgestell, sondern auch Numismatikern, Historikern und Kunsthistorikern -- gegeben". Med en sådan avsikt är det verkligen förvånande,

att inga latinska inskrifter översatts, att de latinska inskrifterna inte fullständigt samt att vapenbilderna inte förklarats.

Detta måste särskilt beklagas med tanke på att Hohenzollrarna genom århundradena, ja, ända långt in på 1800-talet, successivt utvidgade sin maktsfär. En allvarlig miss av ett myntkabinett-ägande universitet!

Vi får även följa våra svenska medaljgrävares verksamhet på utländsk botten, så det är trots ovanstående kritik en värdefull volym. När alla tre banden föreligger, kommer Lange-samlingen — just genom Preussens ständigt ökande maktposition inom tyska riket — vara av oskattbart värde för studierna av medaljkonsten på tysk botten.

N U F

Evelyn Malpas: Lighter than air. Two hundred years of ballooning in numismatics. British Art Medal Society 1989. 96 s. ISBN 0-951-4271-0-5. Ca 175 SEK.

Det är en fascinerande illustrerad läsning, som bereds läsaren i det inledande kapitlet om ballongfärdernas historia (även

på franska). Pionjärernas oförvägenhet inför utforskandet av det ökända blir rikt be-lyst även inom detta speciella område.

Boken avslutas med en katalog, omfattande tiden 1783-1982, över inte mindre än 461 objekt med numismatisk inriktning — medaljer, plaketter, jetonger, mynt och märken ("pins") — med ballong avbildad. När det gäller aeroklubbar, finns naturligtvis även flygplan med.

Även några svenska objekt har tagits upp — främst Andrées nordpolsfärd, men även några uppstigningar. Den av svenska sällskapet för antropologi och geografi präglade plaketten över Andrées färd har fått äran att pryda försättsbladet.

N U F

Nationalmuseets Arbejdsmark 1988. København 1988. ISBN 87-17-05934-8.

Den här årsboksserie har alltid i hög grad intresserat mig och varje år avundas jag Danmarks historiska museer denna publiceringskanal, som vanligtvis har något att erbjuda en numismatiskt intresserad.

1988 års upplaga innehåller två numismatiska bidrag. Det första är *Keld Grønder-Hansens Penge til Færgemanden? Mønter i dodekulten*. Det är en fint illustrerad och exempelrik genomgång av detta ämne inom olika kulturkretsar — från antikens Charonmynt över peterspenningen ("Tributum Petri") och "död mandskat" eller "offerpenge" (för kvinnor) i modern tids sedvänjor. Artikeln avslutas med några meningar, som bör citeras:

"Det kan imidlertid også spores et andet motiv til denne tilsyneladende uegennyttige omsorg for den døde — nemlig angsten for afdøde og ønsket om at gøre denne tilpas, så at vedkommendes vrede ikke bliver vendt mod en."

"Spørgsmålet er, om det dybest set ikke altid har været denne tankegang, der har ligget til grund for anvendelsen af mønter i dodekulten — både i antikken og senere."

Det andra bidraget står *Jan Zahle* för. Det bär titeln *Magt og billede. Verdens ældste møntportrætter*. Zahle presenterar en gäva av mynt från Lykien i Mindre Asien, präglade för dynasterna Kheriga och Kheri. Med dem som utgångspunkt granskar Zahle närmare utgivningen i Lykien under tiden före 330 f Kr av mynt med porträtt för en bedömning av om dessa är verkliga porträtt eller symboler. Andra, samtliga porträttpräglingar för satraper och dynastier i Mindre Asien förs in i bilden. Hans slutsats bör anföras:

"Diskussionen af de nyhervervede portrætmønter har vist, i hvilken sammensat historisk og kulturel virkelighed de er blevet til. Områdets politiske og økonomiske struktur, så forskellig fra den i de græske bystater, er baggrunden for, at mønter for første gang her, i perserrigets vestlige pro-

vinser, blev udnyttet til at sprede herskerens billede ud blandt undersåtterne. Som vi har set findes portræterne dog kun hos nogle få herskere i årtierne på begge sider af 400 f Kr. Fra mellem ca 370 og ca 330 f Kr kendes kun ganske enkelte eksempler."

"Først efter Alexander den Stores erobring af perserriget opstod en fast politisk struktur, hvor magthaverne, for at befæste deres magt i de store nye statsdannelse, havde brug for statueportrættet og møntportrættet som samlede symbol."

N U F

Gotländskt Arkiv 1988. Meddelanden från Föreningen Gotlands fornvänner. Uddevalla 1988. ISSN 0434-2429. ISBN 91-971048-3-3.

Jag har tidigare fäst uppmärksamheten på denna årsboksserie, som nästan alltid har något numismatiskt att erbjuda.

I denna årgång ger *Kenneth Jonsson och Majvor Östergren* oss med *Bote i Alskog sn — skattfynd, boplats, metod och källkritik* en fin lektion om rätt källkritik av fynduppgift och om tolkning av materialet, särskilt av lösfynd i åkrar. För det fyndrika Gotland är det bla av nöden att observera namnförändringar i samband med storskifte och laga skifte o dyl.

Det är en lärorik artikel! Läs den och gläds åt RAGU:s noggrannhet!

N U F

Anne Kromann: Romersk guld. Mønter i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1989. 52 s. ISBN 87-17-05958 5. Pris Dkr 58:—.

Det är en "meget smuk" skrift, som det danska Nationalmuseet sänt ut — en fin belysning av några av de skatter som dansk jord givit och ger dess beboere såsom danefæ.

Skriften inleds med ett kapitel, i vilket Kromann informerar om aureus och solidus, om åtsidans porträtt av kejsaren och hans familj, om fransidans gudomligheter, militära symboler och anspelningar på händelser ute i samhället, om den grekiska statsdelens lokala utmyntningar, om fynd i Danmark och Sverige, m m. Det är en mycket instruktiv presentation.

Resten av skriften är en presentation i färg (vilken prakt!) och svartvitt *dels* av guldmynt, ordnade i grupper efter motiv, och *dels* av skatterna från Gudme och Dals-høj. Mynten är förstörade 2 till 5 gånger, men avslutningsvis får vi mynten även i naturligt slutlek.

I Danmark har hittills hittats ca 260 romerska guldmynt. Inte mindre än 119 av dem är avbildade med åt- eller fränsida.

Det är en behändig skrift, som bjuder in till studium ur många olika synpunkter — vilken realism i porträtten, vilka häruppsättningar, vilken dramatik, vilken symbolrikedom etc.

N U F

Gert Posselt: Pengesedler i Danmark 1787 - 1945. Den kgl Mønt- og Medillesamling, Nationalmuseet 1987. 28 s, ISBN 87-997098-6-4. Säljes av Nationalmuseet, Frederiksholms kanal 12, DK-1220 København K. för Dkr 20 + porto.

Den danska Nationalbanken, grundad 1818, har till Den kgl Mønt- og Medaillesamling överlämnat sina samlingar av teckningar, tryckplattor, provtryck och vattenmärkesformer.

Den lilla skriften är ett synligt tack här för. Den är en hyllning till minnet av de banktjänstemän, som förstod att bevara och ordna upp, vad som under årens lopp behövts för utgivning av bankens sedlar. Skriften ger oss även en kortfattad redogörelse för de tryckeri- och säkerhetsmässiga aspekterna på sedelutgivningen.

Det är en "smuk" skrift med många avbildningar i färg och svart-vitt. Mottagarens tacksamhet över att nu kunna belysa den konstnärliga och hantverkmässiga skapelseprocessen bakom landets sedlar är fullt förståelig.

NUF

MEDALJNYTT

Påvebesöket

Som bekant kommer påven Johannes Paulus II att besöka Sverige - i samband med en nordisk "rundresa" - den 8-10 juni i år. Det är det första påvebesöket någonsin i vårt land. Notisförfattaren vill dock påpeka, att en *blivande* påve var i vårt land 1152. Det var engelsmannen Nicholas Breakspear, som efter studier i Frankrike blivit abbot nära Avignon och sedermera kardinal. Han förmådde Sverige att acceptera peterspenningen vid ett kyrkomöte i Linköping nämnda år; däremot ansåg han oss inte mogna att få en ärkebiskop - det kom att dröja till 1164. Under namnet Hadrianus IV var han påve 1154-59 och den ende engelsman som innehaft den höga värdigheten.

Till påvebesöket i Norden 1-10 juni utges en medalj med 70 mm diametern samt en i jetongformat om 33 mm. Utgivare är Stiftelsen Romersk-Katolska Kyrkan, konstnär svenskan Annie Sundin och tillverkare AB Sporrang. Beställningarna måste sändas till det katolska biskopsämbetet i resp land.

Åtsidan visar påvens bröstbild iförd kalott och sutan, varöver en kedja med korset; omskriften JOANNES PAULUS II upptill längs kanten och det

tjärkrönta påvliga vapnet lagt över S. Petri nycklar nedtill till vänster. Bakom porträttet konstnärssignaturen.

Frånsidan har inskriften NORVEGIA ISLANDIA FINLANDIA DANIA SUECIA 1989 medsols längs kanten. Mittpartiet visar på ett gradnät en kartbild av de nordiska länderna med Island, Färöarna, Svalbard och en del av Grönland.

Randen upptas av metall- och tillverkningsstämplarna. Den större medaljen slås i 2.500 ex i silver (180 g) och 15.000 i brons (230 g). Silverjetongen utges i obegränsad upplaga i kassett; metallvikten är 24 g.

För att i korthet säga något om påvens besök: H.H. lämnar Rom 1 juni och kommer samma dag till Oslo; nästa dag besöker han Trondheim och Tromsö. Den 3 flyger han till Reykjavik och samma em bär det vidare till Helsingfors. I Finland besöks även Åbo och den 6 far påven till Köpenhamn. På morgonen den 8 anländer han till Stockholm, där han får i kortege till den katolska domkyrkan, varefter följer ett besök hos kungaparet. Dagen avslutas med den stora mässan i Globen. Övernattningen äger rum hos Birgittanunnorna i Djursholm. (Alla studentfester inställda den natten!) Nästa dag, den 9:e, bär det av till Uppsala med besök i domkyrkan; en föreläsning i Uppsala universitets aula (det fick ju 1477 sina privilegier av Sixtus IV) följs av en utomhusmässa vid Uppsala högar.

Besöket avslutas i Vadstena, där påven givetvis skall besöka klostret och Blåkyrkan och hålla en stilla andakt vid S:ta Birgittas relikier. Här hålls mässan utomhus på Vadstena slottsgård.

Medaljen avbildas på omslaget.

LLt

Myntverkets medaljtillverkning

Bibliografisk sammanställning av de utdrag ur de myntdirektörens årsberättelser, som influtit i *Nordisk numismatisk årsskrift* (NNÅ), *Nordisk numismatisk unions medlemsblad* (NNUM), *Myntkontakt* (MKt) och *Svensk numismatisk tidskrift* (SNT).⁴

1932-36 NNÅ 1936:214¹
1936 - NNÅ 1937:165¹
1937 - NNÅ 1938:187¹
1938 - NNÅ 1939:208¹
1939 - NNÅ 1940:182¹

1940 - NNÅ 1941:262¹
1941 - NNÅ 1942:247¹
1942 - NNÅ 1943:185-6¹
1943 - NNÅ 1944:276¹
1944 - NNÅ 1944:277¹
1945 - NNÅ 1946:206-7¹
1946 - NNÅ 1947:196¹
1947 - NNÅ 1948:175-6¹
1948 - NNÅ 1949:167-8¹
1949 - NNÅ 1950:172-3¹
1950 - NNÅ 1951:146¹
1951 - NNÅ 1952:166-7¹
1952 - NNÅ 1953:242-3¹
1953 - NNÅ 1954:163-4¹
1954 - NNÅ 1955:180-2¹
1955 - NNÅ 1956:238-40¹
1956 - NNÅ 1957-1958:283-5¹
1957 - NNÅ 1957-1958:286-7¹
1958 - NNÅ 1959:198¹
1959 - NNÅ 1960:175-6¹
1960 - NNUM 10/1961:216-7¹;
MKt 4-5/1980:90³
1961 - NNUM 7/1962:137¹;
MKt 4-5/1980:90³
1962 - NNUM 5/1963:106-7¹;
MKt 4-5/1980:91³
1963 - NNUM 7/1964:149-50¹;
MKt 4-5/1980:91³
1964 - NNUM 7/1965:135¹;
MKt 4-5/1980:92³
1965 - NNUM 8/1966:144-5²
1966 - NNUM 1/1968:6²
1967 - NNUM 9/1968:188-9²
1968 - NNUM 8/1969:245-6²
1969 - NNUM 8/1970:171-2²
1970 - NNUM 5/1971:104-5²
1971 - NNUM 9/1972:216²
1972 - NNUM 9/1973:260-1²
1973 - MKt 8/1980:172²
1974 - MKt 8/1980:173-4²
1975 - MKt 9-10/1980:199²
1976 - MKt 9-10/1980:200²
1977 - MKt 3/1978:78-9²
1978 - MKt 3/1979:68¹
1979 - MKt 3/1980:69-70²
1980 - MKt 7/1981:150³
1981-84 - saknas
1985 - SNT 4-5/1986:129-30²
1986-88 - saknas

¹ Endast nypräglade medaljer

² Dessutom statistik över kungl belöningsmedaljer

³ Endast statistik över kungl belöningsmedaljer

⁴ Förtydligande komplettering av *Numismatisk index. Register til Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1936-1970* og *Numismatisk Forenings Medlemsblad 1916-1936*, København 1976, s 84-5, och *Register över tidskriften Myntkontakt. Svensk Numismatisk Tidskrift 1972-1982*, Stockholm 1986, s 44.

L. P-n

Rättelse

I förra numret berättades (s. 93) under **AUKTIONER** om de två märkliga Sig-tuna-mynten som försålades för första gången – de har hittills endast funnits i offentliga samlingar. Tyvärr blev reproduktionen helt misslyckad, vilket vi beklagar. De avbildas därför på nytt. Det kanske kan vara av intresse att veta, att de såldes för resp. 45.000 och 100.000 kr.

Red.

1. Olof skötkonung, penning förenande två fränsidor med myntmästaren "Sceat", LL 26, enda kända exemplar i privat ägo. Foto (liksom följande): Auktionsverket.

2. Anund Jakob, penning med förvirrad åtsidesinskrift, förvrängning med Cnuts namn, och myntmästare Thormoth på fränsidan, LL 16. Aldrig tidigare salufört – de kända exemplaren finns i statliga samlingar.

ESKILSTUNA NUMISMATISKA FÖRENING har möten på Nya Gästis kl 19.00 sista tisdagen i varje månad utom december. Auktion varje gång.

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad (utom i juli och augusti). Ny lokal: Apollögården vid Almvägen, Fagersta. Tid: kl 19.00. Upplysningar: tel 0223-116 71.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING håller möte andra måndagen i månaden kl 18.45 i Traktören, Köpmansgatan 20, Gbg. Auktion varje gång. Sedelsektionen sammanträder sista tisdagen i månaden kl 18.30 på Engelbrektsgratan 71, Gbg. Antik- och medeltidssektionen möts varannan torsdag udda veckor kl 18.30 i Schackspelets Hus, Haga Kyrkogata 3, Gbg. Upplysningar: Birgit Hahne-Eriksson 031-52 14 29, Bo Nordell konststid 031-17 79 70 och Anders Falk (anbud) 13 31 41.

HALMSTADS MYNTKLUBB har möten med auktion i Klara-salen kl 18.30 den första måndagen i varje månad utom juli – aug. Upplysningar: 035-12 96 76.

HÖÖRS MYNTKLUBB har möte med auktion i Höörs Plåts matsal den andra torsdagen i varje månad. Upplysningar: Evert Olofsson 0413-221 51.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juni, juli och augusti) kl 19.00 i SE-Banken, Storgatan 17, Kalmar. Upplysningar: tel 0485-104 29. Auktioner varje gång.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar: tel 0150-210 45 el 151 00.

KLARÄLVDALENS MYNTSAMLARKLUBB har möte 21/5 i Stället. Upplysningar: 0563-602 78.

KRISTIANSTADORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion på Hemgården, Norrtullsgatan 9, Kristianstad, kl 18.30. Listor och upplysningar genom Ingvar Nilsson 044-713 28.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING har möte kl 19.15 10/5. Lokal: Utbildningshuset Studentlitteratur, Åkergränd 1. Upplysningar: tel 046-12 25 93.

MYNTKLUBBEN NICOPHA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärsgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping, kl 19. Upplysningar: tel 0155-134 29, 671 54, 128 41.

NORRKÖPINGS MYNTKLUBB har möte med auktion kl 19.00 tredje tisdagen varje månad utom i maj – augusti, i Ektorps fritidsgård. Auktionsvisning börjar kl 18.00. Även icke medlemmar är välkomna. Beställ lista på tel 011-12 50 12.

NÄSSJÖ MYNTKLUBB har möte med auktion på Gustavssons Trafikskola, Rådhusgatan 33, Nässjö, Upplysningar: tel 0383-158 35 kl 07.00 – 09.00.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar: tel 0910-186 80.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB har möten kl 19 första onsdagen i varje månad (ej juli – augusti). Lokal: Valbo Kommunhus. Upplysningar: tel 026-18 18 36.

MYNTKLUBBEN SKILLING BANCO, Linköping har möten andra helgfria torsdagen i varje månad (utom maj – augusti). Obs ny lokal och tid: Huvudbiblioteket, Hunnebergsgatan 8, Linköping i Lindblomsrummet 1 tr upp kl 19.00 – 21.00. Årligen anordnas en antik- och samlarmässa samt en resa till Frimynt i Hälsingborg. Upplysningar: tel 013-12 22 62.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING håller möten sista torsdagen i varje månad utom juni – augusti på IOGT, Kungsgatan 16 A. Klubblokalen: Kungsgatan 38 A, Malmö, håller öppet varje tisdag kl 19 – 21 under september – maj.

SKÖVDE NUMISMATISKA FÖRENING (f.d. Skaraborgs numismatiska förening) har möten med auktion den 3/9, 1/10, 12/11 och 10/12. Lokal: Club Balder på Kulturhuset Oden i Skövde kl 16.00. Upplysningar: tel 0500-808 50 (Thord Lund).

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB sammanträder första torsdagen efter den 15 i varje månad kl 18.30 i Rembostugan, ca 5 km norr om Avesta utmed riksvägen. Upplysningar: tel 0226-562 78 eller 0225-131 52.

TRELLEBORGS MYNTSAMLARKLUBB har möte andra måndagen i månaden kl 18.30 i Södersläts Sparbanks samlingsal, CB Friisgatan 4 A, Trelleborg. På programmet står auktioner, föredrag, lotteri mm. Upplysningar: tel 0410-345 44.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje, har möte i Wendelas rum, biblioteket Luna kl 19.00 andra tisdagen i varje månad. Upplysningar: tel 0755-445 03 eller 853 17.

NUMISMATISKA KLUBBEN I UPPSALA har möte på Uppsala Universitets myntkabinett. Tid: 19.00. Upplysningar: 018-14 97 11.

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Kulturhuset, Storgatan 20, Vetlanda kl 19.15. Visning från kl 18.15. Upplysningar: tel 0383-158 35 kl 07.00-09.00. Datum ej meddelat.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten andra måndagen i varje månad utom juni, juli och augusti. Föredrag och dyl följs av auktion. Servering. Upplysningar: tel 0345-112 95. Lokal: Biblioteket, Smålandsstenar (källarlokalen).

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING, Växjö, har möte med auktion kl 18.30 i Röda Korsets lokal, Kungsgatan 18, Växjö den 18/5 med auktion. Upplysningar: 0470-731 14.

VÄSTERBERGSLAGENS MYNTKLUBB har möten 2:a måndagen varje månad januari-maj kl 19.00. Tingshusgränd 2, Ludvika.

VÄSTERÅS MYNTKLUBB har möten på kafeterian, Vallby friluftsmuseum kl 19.00 första onsdagen i månaden. Närvarolotteri vid varje möte. Upplysningar: tel 021-757 87 (efter kl 18).

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion Järntorgsgatan 3, 1989: 13/9, 11/10 och 22/11, kl 19.00. Upplysningar: tel 019-13 52 13.

AUKTIONER

SVENSKA

1989

Okt 2 AB Stockholms Auktionsverk
Nov 25 AB Stockholms Auktionsverk

UTLÄNDSKA

Maj 9 Zürich, Bank Leu AG
10-12 München, Hirsch Nachf.
17-19 Essen, Schenk-Behrens
19-20 Solingen, Müller
22-23 München, Lanz
30-31 Frankf. Münzhandlungs GmbH (SBV)
31 London, Spink & Son
Juni 1-2 Zürich, Sternberg
6 Brüssel, Elsen
12-14 New York, Bowers & Merena
13-15 New York, Stack's
Sept 19-20 Zürich, SBV
21-22 München, Partin Bank
25-26 Kricheldorf, Stuttgart
27-30 München, Hirsch Nachf.
29-30 Solingen, Müller

Auktionsverkets myntauktion den 27 februari 1989

Den positiva trenden för mynt håller i sig. Något som bekräftades på Auktionsverkets auktion den 27 februari, då 980 utrop enstaka mynt eller mynt i lots såldes till goda priser.

Efter de antika mynten inleddes den svenska avdelningen med en braktee med lejonhuvud från Valdemar (1250-1275) i kval. 1 för 475:-; en Söderköpings-braktee i 1/1+ med krönt S uppnådde 500:-.

Från Gustav Vasas tid såldes en mark 1556 präglad i Åbo, (!?), kraftigt korroderad, för 1900:-. Gustav II Adolfs vackra Augsburg-taler från 1632 klubbades i kval. (1/1+), varit hängd, för 1300:-. Ett vackert ex. av 1 öre SM 1685 uppnådde slutpriset 1300:-. Ett slitet ex. 1/1, av "hjältekonungen" Karl XII:s riksdaler från 1718 fann köpare för 1400:-.

Ett stort antal danska och norska mynt

fanns till salu. Vi nämner här en dansk speciedaler 1849 som såldes för 600:- samt Karl XIV Johans norska speciedaler i kval. 1/1 som uppnådde slutpriset 1300:-.

Bland de övriga utländska mynten vill vi här nämna ett utrop vackra österriska mindre silver- och kopparmynt från 1700-1800-tal som betalades med hela 2800:-. Konung Sigismunds polska talermynt finner alltid köpare. På auktionen utbjöds en sådan, präglad i Thorn 1631, i kval. 1/1+, och såldes för 1300:-.

En bronsmedalj av Carl Milles över Gustav Vasas intåg i Stockholm uppnådde tillsammans med ett handskrivet brev av konstnären 700:-. En medalj i tenn slagen med anledning av Karl XI:s besök i Sala silvergruva fann intresserad köpare vid

Fig 2 Åtsida

Fig 1 Åtsida

Fig 2 Frånsida

Fig 1 Frånsida

1200:-. Bland medaljerna utbjöds även en samling personmedaljer slagna av Svenska Vetenskapsakademien. Denna bjöds det friskt på och budgivning avstannade inte förrän vid 4 800:-. En danska medalj med svensk anknytning var Christian V:s medalj över Gotlands erövring. Medaljen såldes för jämna 1000:-.

En trevlig samling allmänna spelpenningar, använda vid kort- och sällskapsspel, uppnådde 2400:-. Mot auktionens slut såldes även historiska aktiebrev, där vi här nämner en aktie från Motala Mekaniska Verkstad från 1868, som i något defekt skick klubbades för 450:-.

Från Kungliga Myntkabinettet

Grönland

är ämnet för en utställning som ordnas av Historiska museet och Kungl. Myntkabinettet gemensamt. Den öppnades i slutet av februari och står kvar to m 7 maj.

En stor privatsamling av sedlar, mynt och polletter från Grönland har ställts till förfogande. Besökare beds observera, att utställningen hålls i hörsalen på n b, ej i Kungl. Myntkabinettet!

INLÄMNING PÅGÅR till höstens auktioner

Vi söker:
**MYNT, SEDLAR, ORDNAR,
MEDALJER, PLÅTMYNT,
AKTIEBREV**

Vid större inlämningar till
höstens kvalitetsauktion kan
särskilda villkor tillämpas.

Frågor etc. besvaras av Ulf Ström.

AUKTIONSVÄRKET
MYNT

AB STOCKHOLMS AUKTIONSVÄRK

Jakobsgatan 10, Box 16256, 103 25 Stockholm,
Tel. 08-14 24 40.

Engelbrektsgränd 7, 211 33 Malmö, Tel. 040-11 20 26.

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm

Telefon 08-662 62 61

**KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR**

Numismatisk litteratur

Medlem av Sveriges Mynthandlars Förening

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 29 företag i 14 olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och har skrivit under uppropet mot myntförfalskning. — Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlström Mynthandel AB

Kungsgatan 28, Box 7662
103 94 Stockholm, tel 08-14 02 20

Amneklevs Mynthandel

Skolgatan 20, 602 25 Norrköping
tel 011-10 29 50

Antikören

Stureplatsen 1, 411 39 Göteborg
tel 031-18 39 60

Dala Mynt & Frimärkshandel

Trotzgatan 16, Box 307
791 27 Falun, tel 023-142 50

Hirsch Mynt AB

Klara Norra Kyrkogata 29, Box 469
101 26 Stockholm, tel 08-11 05 56

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 Karlskrona
tel 0455-813 73

Rune Larsson Mynthandel

Osterlånggatan 16, 502 32 Borås
tel 033-11 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 Lund
tel 046-14 43 69

Malmö Mynthandel

Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel 040-11 65 44

Monetarium Kurt Hallström

Box 21047, 200 21 Malmö
tel 040-93 19 53

Mynt & Medaljer HB

Sveavägen 96, Box 19507
104 32 Stockholm, tel 08-34 34 23

Mynt & Metallbörsen i Sthlm AB

Norrmlmstorg 1, 4 tr, 111 46 Stockholm
tel 08-20 55 01

Myntet i Malmö

Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel 040-12 99 30

Mynthuset

Biblioteksgatan 5, Box 7049
103 86 Stockholm, tel 08-20 51 81, 20 60 52

HB Myntinvest Corona

Ostra Storgatan 20,
611 34 Nyköping, tel 0155-863 25

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Stockholm, tel 08-662 62 61

Norrhälje Mynthandel AB

Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrhälje, tel 0176-168 26

Numis Mynt & Frimärkshandel AB

Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 Göteborg, tel 031-13 33 45

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel 033-11 24 96

Peo Mynt & Presenter AB

Drottninggatan 19, Box 16245
103 45 Stockholm, tel 08-21 12 10

Selins Mynthandel AB

Regeringsgatan 6, 111 53 Stockholm
tel 08-11 50 81

Skövde Samlarforum

Box 259
541 26 Skövde, tel 0500-123 75

Specie Mynthandel HB

Storgatan 19, 574 00 Vetlanda, tel 0383-153 01

Strandbergs Mynt & Frimärkshandel AB

Arsenalsgatan 8, Box 7377
103 91 Stockholm, tel 08-20 81 20

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 Stockholm, tel 08-33 77 75

Thörnströms Mynt & Sedlar AB

Drottninggatan 48, 582 27 Linköping
tel 013-13 54 65

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel 031-20 81 11

Ingemar Wallin Mynthandel AB

Grevturegatan 15, Box 7317
103 90 Stockholm, tel 08-661 23 80, 661 35 80

Håkan Westerlund Mynthandel AB

Vasagatan 42, Box 679
101 29 Stockholm, tel 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19507, 104 32 Stockholm, tel 08-34 34 23